

**ЗАБРАВЕНИЯТ
ХОЛОКОСТ**

**ВХОДЪ ЗА ЕВРЕИ
ЗАБРАНЕНЪ**

**СВЕТЬТ ВИНАГИ ИСКА
ДА УНИЩОЖИ ЦЪРКВАТА**
разговор с Величкия епископ Сионий

**НЕОБХОДИМ ЛИ Е
ХРИСТОС ЗА
СПАСЕНИЕТО?**

**ЖИВОТЪТ КАТО
ТРЕНИРОВКА
ПО МЕЧТАНЕ**
разговор с писателя
Владо Любенов

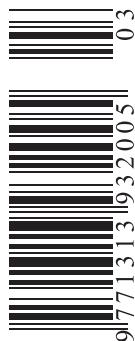

**Душо моя,
стани,
зашо спиш?**

4,00 лв.

03

ISSN 1313 - 9320

9771313932005

БР. 3/2013

ателие
книжарница

къща за птици

ателие книжарница къща за птици

София, ул. „Проф . Асен Златаров“ 22

бр. 3/2013

СВЕТЪ ВИНАГИ ИСКА ДА УНИЩОЖИ ЦЪРКВАТА

разговор

с Негово Преосвещенство
Величкия епископ Сионий

4

Венета Дякова
ОТВОРИ МИ
ВРАТАТА
НА ПОКАЯНИЕТО,
ЖИВОТОДАТЕЛЮ...

16

Йеродякон Петър
Граматиков
ЗАБРАВЕНИЯТ
ХОЛОКОСТ

24

Маргарита Друмева
„ОБРАЗИ“

34

ВХОДЪ ЗА ЕВРЕИ
ЗАБРАНЕНЪ

Ралица Кръстева
ДРЕСКОД „ШАРЕНО“

54

ЖИВОТЬ КАТО
ТРЕНИРОВКА
ПО МЕЧТАНЕ
разговор с писателя
Владо Любенов

64

Дякон Виталий Богданов
НЕОБХОДИМ ЛИ Е ХРИСТОС
ЗА СПАСЕНИЕТО?

Главен редактор
Илиана Александрова

Редакционна колегия
Тодор Кичуков
Андрей Романов
Мариян Стоядинов
Пламен Сибов

Дизайн и предпечат
Гергана Икономова

Разпространение
Слави Георгиев
omophor.dealer@gmail.com

Адрес на редакцията
София 1330
ул. Младежка искра 3
тел./факс: (02) 987 1655
e-mail: svet@pravoslavie.bg

Печат
Класик дизайн

В списанието
са използвани снимки на:
Александър Михайлов
Пламен Сибов

WWW.SVET.BG

УВОДНИ ДУМИ

ИЛИАНА АЛЕКСАНДРОВА

Скоро стана ясно, че Българската православна църква е номинирана от депутатата Лъчезар Тошев да получи Нобелова награда за мир, заради ролята ѝ в спасяване на българските евреи през Втората световна война. Предложението е във връзка с отбележването на седемдесетата годишнина от тези събития. Съвсем преди дни пък беше разпространена информация за това, че в изложба, организирана от „Платформата за Европейска памет и съвест“ и център „Хана Аренг“ на тема „Тоталитаризъмът в Европа“, в паната, посветени на България, стои заглавие „Властвова структура, отговорна за военни престъпления и/или престъпления срещу човечеството: Българско правителство 1941-1944“. Ето така...

В крайна сметка платната са свалени, но остава неприятното чувство за подмяна на историческата истина. Темата за спекулациите с историята е сериозна и безкрайна и може да бъде коментирана по различен начин от историци, политолози, културолози, философи или пък социални антрополози... Но каквито и хуманистични науки да се занимават с нея, в същината си тя остава метафизична – остава тема за съобщата на човека в света и за причудливите форми на борбата между добро и зло в човешката

природа, отразена в историята на обществата.

Навсякъде в този брой говорим за история и за спасение. Спасението като съпричастност – в съдбите на българските църковници, политици и на десетките хиляди български евреи и роми, за които продължаваме да разказваме. Спасението като Вяра на Църквата и път на човека към Бога, спасението като метаистория на човека и света.

„Митрополит Кирил застана на оградата на еврейското училище, а там Вече всички бяха разделени – отделно деца, жени и мъже, пригответи за извозване с вагоните. Кирил, застана пред всички, каза: „Братя и сестри, не се притеснявайте, аз няма да допусна никој един от вас да напусне този град. Всичките ще ви прибера в двора на църквата и няма да позволя. Вече съм говорил с царя, че съм готов да легна на релсите, но няма да допусна влаковете да тръгнат заедно с нашите съграждани“. Всички, макар и в такова тежко състояние, започнаха да пеят „Шуми Марица“ и така изпратиха Кирил.“ – разказва Сарина Челибакова, една от преживелите събитията през 1943 год.

В историята на спасяване на българските евреи темата за спасението е тема за Църквата. В тази история е интересно да се види не само, че Църквата като общност може да бъде активна. Важно е именно, че в лицето на своите архиереи тя застава в защита на една етническа група, която ѝ противостои по религиозна-

та си дефиниция. Нека да се каже и това. За да се разбира по-добре как на дело християнството може да бъде това парадоксално съчетание на омраза към греха и лъжата и готовност да умреш за човека, поразен от тях. Повече за християнството и логиката може да прочетете по-подробно в статията „Необходим ли е Христос за спасението“.

В началото на Великия пост разговорът за спасението е разговор за вътрешното преодоляване. За преобръщането на ума, което събужда семивата и активизира духовната ни имунна система, за да започне борба за различаване. Различаване на добро и зло, на истина от лъжа, на своите от несвоите наши състояния, на онова което принадлежи или не принадлежи на истинската ни личност; което значи – на Божия образ в нас.

Времето на поста в Църквата се разбира като път. Път от вътрешния разлаг към възстановяването на човека и спасението му в Бога. Този път има тъмна и трудна страна – въздържанието; стремежа към ограничаване на удоволствието (обратно на неговото преследване, което е религия на съвременния човек). Но има и друга. Спомнянето, че макар да върви през „долината на смъртната сянка“, ако погледне нагоре, човекът ще види светлина. Тази светлина не е физическа; тя идва от вечността. Идва от края на историята, който е и нейно изпълнение и откриване на всички отговори.

Постът е внимаването в тази светлина.

**СВЕТЪТ
ВИНАГИ ИСКА
ДА УНИЩОЖИ
ЦЪРКВАТА**

Приятелски разговор
с Негово Преосвещенство Величкия епископ Сионий,
игумен на Лопушанския манастир

Негово Преосвещенство Величкия епископ Сионий е роден през 1969 г. в София. Приема монашество през 1991 г. в Клисурския манастир „Св. св. Кирил и Методий”, където е игумен от 1992 до 1995 г. През 1995-1996 г. специализира в Ерланген, Германия. През 1998 г. е възведен в архимандритско достойнство, а през 2007 г. е хиротонисан за епископ с титлата Велички. Бил е ефимерий и преподавател по литургика в Софийската духовна семинария „Св. Йоан Рилски”, а от 1996 до 2009 г. – нейн ректор. От 2009 г. е Викарий на Видинския митрополит Дометиан. Игумен на Лопушанския манастир „Св. Йоан Предтеча”.

Дядо Сионий, В разговор Вчера сподели, че най-голямата грешка на църквата днес е, че се примирява със света. Какво имаше предвид?

Имах предвид, че Църквата Христоса като един кораб на спасението, като едно място, обетовано от благодатта Божия и ръководено от духовния глава на Църквата – нашия Господ Иисус Христос има друго служение извън светското, извън живота, който е изпълнен със стремеж за земното. Тя носи характера на един духовен живот, който е в пълен разрез със светското мислене и който изисква всеотдаденост на тези, които са последвали Христос, изисква особен прочит на света и неговите закони. Няма да бъде силно дори ако кажем, че Църквата и света са като маслото и водата – несвързани и невъзможно да бъдат свързани. Но това, което се наблюдава в последно време, е наистина страшно и носещо характера на примирението. На примирението на Църквата спрямо света и неговата греховност. На притъпяването на острото слово, което Църквата винаги е имала, на Верното слово, с което тя е водила спасението на милиони хора. И ако само допреди сто години гласът на Църквата е бил силен и ясен, той сега се губи и размира в този дух на примиренчество.

Църквата и света са като маслото и водата – несвързани и невъзможно да бъдат свързани...

Какъв е начинът тогава Църквата днес да противостои на света и да помага на младите хора да не бъдат духовно слепи – повече чрез дело или чрез слово?

Именно в това е проблемът, че когато Църквата няма този глас, който трябва да има, се получават изкривявания в нейното възприемане от целия свят. Аз си спомням за светия Богоносен отец Иоан Златоуст, който беше велик архиепископ на Константинополската църква, велик проповедник и мъж, отстояваше каноните на Вярата с голяма сила и не се боеше от императора и от неговия двор, изказвайки всичко директно, за да може

неговото паство да има ориентир. И си спомням за случая, в който императрицата беше ограбила, в буквалния смисъл, една бедна вдовица, взимайки лозето ѝ, и свети Иоан се опълчи срещу този на пръв поглед дребен акт, но погледнато в друг план – свети Иоан искаше да покаже, че императрицата е също така един смъртен човек и че тя няма право да безчинства.

Това означава ли, че нашата Църква може да влияе върху политиците?

Нашата Църква е задължена да влияе върху политиците, като показва техните дела. И ето, ние сме свидетели на едно totально разграбване на България в последно време. Говоря за го-

дините след промените у нас и за тоталното унищожаване и съсипване на всичко онова, което страната ни имаше като придобивки. Особено печално е състоянието на българските села, които на времето имаха богати и добре организирани стопанства. Сега те тънат в разруха.

Само че политиците си хвърлят обвинения един на друг. Едните казват, че комунизмът е виновен за обезлюдирането на селата ни, а другите, че демокрацията ги е довела до това плачевно състояние?

Именно. Но вие да сте чули Църквата да е казала нещо по въпроса? Точно за този глас говоря. Гласът на Църквата, който трябва да бъде фар за всички човеци. Когато чуят, че Църквата говори директно и ясно, тогава именно хората ще се обърнат по-силно към Бога.

A как може да се получи това, чисто практически?

Не когато си замваряме очите и премълчаваме, за да не обидим този или онзи човек, тази или онази партия, тази или онази група. Тогава хората казват: чакайте, те са същите като управниците на този свят, като тези, които разрушиха и ограбиха България. Именно затова Църквата трябва да има ясен и точен глас. Да се изобличи

Когато чуят, че Църквата говори директно и ясно, тогава именно хората ще се обърнат по-силно към Бога.

безстрашно рушителят, крадецът, безчинникът и този, който води към погибел човечите. Сега се наблюдава нещо още по-страшно. Противопоставянето на цялата държава срещу Въвеждането на Вероучение във българските училища. Това е едно организирано противопоставяне. Не казвам за сегашното правителство. За всички правителства. Не говоря за комунистическия режим, който беше totally срещу, но той беше деклариран тази си вражда. Комунистическият режим беше казал, че Църквата не представява интерес за държавата, че Църквата трябва да бъде омаложавана, да бъде неглижирана, че Вероучението не бива да бъде допускано и т.н. И то беше изхвърлено от училищата. Докато следващите правителства, които твърдят за себе си, че са носители на някакви промени, не декларирам това директно, но работят то да се случи. И отново Църквата се превръща в молеща към гадени институции и гадени велики министри на образоването, а не изпълнява своята истинска роля – да се обърне към народа и да каже: тези хора искаат духовната гибел на Вашите деца. Те искат Вашите деца да станат слуги. Искат Вашите деца да заминат по света, където да служуват и

да не знаят нито своята Вяра, нито своя род, нито своя език, да станат подобни на своите нещастни събрата от Евро-

на, които са забравили Вече гори, че са християни или ако го помнят, то е в един драг исторически или културен аспект.

Критиката, която отправяш към Църквата – тя касае личностите или Църквата като институция?

Аз не мога да си позволя да отнема критика към когото и да е, защото българските архиереи митрополити винаги са в службението си и където трябва на местата си. Но говоря общо за Църквата, че тя е загубила това свое задължение и основен принцип – да изобличава злото. Процес, който не е от сега, а се наблюдава от много години. И в царска България, където Църквата е била като част от държавата – послушна и без особено влияние в обществото. Тя се е движила в традиционното русло на изповядването на православието.

Кога е изгубила тази си функция Църквата – да изобличава? По време на османското робство или още преди това?

Според мен този процес трябва да се изследва, защото той не е проблем само на Българската църква, а общо на християнството. Ние виждаме как Ватиканът си затваря очите пред какви ли не безчинства на Запад. Виждаме как Ватиканът си затваря очите пред огромните

проблеми, които създава в Украйна и другаде. Виждаме, че протестантските църкви абсолютно са си затворили очите, сякаш това мях не ги интересува.

Тогава промяната не трябва ли да почне по-скоро от личностите, отколкото да се говори абстрактно за една институция?

Разбира се. Но ако една личност си позволи да почне подобно нещо, ще бъде веднага изолирана, ще бъда обвинена в какво ли не и ще бъде изкарана по-черна и от най-черния дявол в ада.

Тогава от къде трябва да почнат промените, вътре от самата среда ли?

Според мен промяната трябва да започне, и тя може би някъде Вече е започната, от средите на монашеството. Защото църковната история ни показва, че когато патриархът на Константинопол го е бил страх да изобличи императора или да го представи пред народа като опасен за цялата духовност на нацията, тогава безстрашни монаси са излизали и са казвали директно нещата. Много пъти с цената на живота си, много пъти с цената на това да бъдат изолирани или заточени някъде в Анатолия (Анадола). Но те винаги са били гласът на Църквата. Този глас, който трябва да бъде високо стоящ и не позволяващ да се смеси духовното и светското.

Доколко промяната, за която става дума, зависи от новия патриарх?

Служението на патриарха е най-тежкото. И затова ние като православни чада трябва да се молим за него, трябва да се молим Бог да го укрепва, защото нещата, които знаем са една песъчинка от това, което той знае и с което се сблъсква. С трудността на отстояване на православието в този все по-секуларен свят. Свят, в който консуматорството се наಸърчава и духовността се презира. Така че трябва винаги да се молим за този човек, който носи основната тежест на борбата със света. Някой път той не може да каже неща, които иска да каже. Именно за това споменах, че монашеството е този институт, който трябва да подпомага най-вече патриарха. Това са хора, които нямам семейства, нямам какво да губят, нямам какво да спечелят, освен да говорят истината. И гласът им да бъде чуван. И ще бъде чуван, когато той е гласът на Църквата. Не винаги гласът на Църквата е първосветителят, патриархът. В много случаи той е един обикновен монах отнякъде. Бог му дава тази сила, тази благодат и той става гласа на Църквата. Църковната история знае много такива примери.

В последно време Църквата ни беше подложена на много атаки – от интелектуалци и обикновени хора, от журналисти. И понеже става дума за отговорностите на Църквата, мен ме интересува какви са отговорностите на обикновените хора към нея, на миряните?

Като православни християни ние трябва да имаме следния свой прочит. Не събирайки изрезки от Вестници и съдейки по тях за Църквата. Не слушайки телевизионни и други предавания или изказвания, а поставяйки нещата в тяхната изконност. И първата стъпка, за да вървим в познанието е да разберем разликата между Църквата и заобикалящия я свят. Светът винаги иска да унищожи Църквата.

та. Това е основен принцип. От тук трябва да започнем, за да имаме правилен прочит. Не да обвиняваме журналистите или да обвиняваме въобще някого, не. Това е основният световен принцип – князът на този свят иска да унищожи Църквата. По какви начини – това е друг въпрос. Сега силата на княза е в медиите. Там е неговата сила, защото светът е завладян от медиите. Светът е завладян не от разказа, от словото, от предадените слова от човек на човек, а от медиите. И е нормално основното му оръжие да бъде тя. Нормално е основното му оръжие да работи срещу Вярата по такъв начин. Но Веднага трябва да прибавим нещо друго, за да стоплим сърцата си и да имаме крепко упование. Сам Христос казва за Църквата: „и въерите агови няма да ѝ надделеят.“ Сам Той казва на Петър: „ти си Петър и на тоя камък ще съградя Църквата си“. Камъкът на Вярата, камъкът на упованието в Бога. След като имаме тези наследчителни слова на Спасителя, ние не трябва да се боим. Църквата ще пребъде вечно, ще продължава да спасява човешките души. Но Църквата е силно притеснена от днешния свят и мнозина от нейните духовни чада се съблазняват и мнозина ще се съблазняват и за в бъдеще. Ако тези основни принципи – на чистото изповедание – не ги поставим пред цялото човечество, пред българското общество, пред

На патриарха служението му е най-тежкото. И затова ние като православни чада трябва да се молим за него, трябва да се молим Бог да го укрепва, защото нещата, които знаем са една песчинка от това, което мой знае и с което се сблъсква.

Всеки християнин. Ние трябва да научим човеците как да мислят духовно. А духовното мислене е именно това, че светът иска да превземе Църквата, да я унищожи, а Бог я запазва и никога няма да я губи в ръцете на света.

A как да опазим децата си, които са изложени на толкова много провокации – откровено-то порно, което струи от реклами по улиците, консуматорските нагнетявания от телевизия и медиите, пристрастяването към компютрите и т.н.? Как да ги накараме да прогледнат за духовното? Да ги съхраним за православието?

Това е най-трудно и виждаме как всяко следващо поколение става все по-отдалечено от духовността. Първо трябва да запазим себе си. Първо ние трябва да сме наясно с нещата и след това да съхраним и децата си. Защото ако родителите нямат това съз-

нание да изградят в децата си духовни принципи, то фактически всичко е загубено. Основната грижа за възпитаването на децата във върхата и в чистотата и във всичко се възлага на семейството. И на проповедта на Църквата. Училището също, но първите години на детското израстване са грижа на родителите. Никой друг не може да свърши тази работа или да ги замени.

Иска ми се също да разбера имбоето мнение за нападките към Църквата напоследък. Да започнем с една от тях – архонтството?

Архонтството е институция, която исторически е съществувала. Няя я е имало и в древността, и в по-ново време. Съществува като явление и в Цариградската патриаршия, и в Александрийската патриаршия. Така че не е нещо ново. Архонтите са хора, които са заслужили за благоустройството, украсяването или утвърждаването на Църквата. Хора, които по някакъв начин са помогнали на дадения митрополит и той ги отличава с духовни знаци.

Да, но всички знаем по какъв начин богатите хора в България са придобили парите си. В този смисъл, как може някой със съмнителен морал да бъде отличен духовно?

Знаете ли, в България съществува и друг проблем. На зависи от

геша сила. Това е една от страшните язви на нашата родина. Ние не можем да осъждаме и да даваме оценка на дадения митрополит. След като той е отличил някой човек, това е негово лично дело и негово лично служение. Той носи духовна отговорност. И след като е преценил, че тези хора стават за такива, те са такива. Те вече са архонти. Не бива да се подаваме на зависи и злоба. При нас човек малко отличи ли се, веднага се нахвърлят върху него. А е много лесно да се нахвърлиш, когато Църквата направи нещо. У нас е много модерно да атакуваш Църквата и всичките ѝ деяния, без да си наясно. Защото обществото ни, не вълнота, но в по-голямата си част, не разбира от църковните дела. Така че според мен не трябва да приемаме нещата по този начин, а да се осланяме на мнението и на виждането на дадения митрополит, който е отличил и издигнал тези хора.

Какво да мислим по въпроса за госиетата и висшия клир на Църквата? Стигна се до степен гори да се твърди, че за патриарх трябва да бъде избран единствено някой, който няма никакво госие?

Ами такива са били годините. Това е бил начинът да оцелее Църквата, начинът да се запази нещо от нея. Но и да се загуби много от неяната чистота и непорочност и да се разрушат част от доверието на народа. Не е имало друг

Лопушански манастир „Св. Йоан Предтеча“

изход. Митрополитите и епископите не са имали друг изход. Но плодовете на тези духовни щети ние обираме сега. Горчивите плодове. Защото хората казват: след като те са станали служители на държавата, какви служители са на Църквата? И пак се връщаме на примера на свети Иоан Златоуст. Безстрашният свети Иоан Златоуст, който не се е побоял да осъди самия император, а камо ли би приел да стане негов агент. Това е било немислимо.

Означава ли това, че Църквата също прилага максимата – да се избере по-малкото зло?

Да, но по-малкото зло води до страшни духовни проблеми след себе си. Защото Църквата е допуснала компромис. А когато Църквата допусне компромис, духовните поражения са огромни.

Как тогава се постъпва във времена, когато ако не допуснеш компромис не можеш да оцелееш?

Загиваш и ставаш най-силният пример за паството си. Мъченичеството. Ние често питаме защо Руската църква е толкова силна. Ами там има мъченици – митрополити, епископи. Там има убити архиепископи, патриарх има убит. Патриарх Тихон е убит. Те не са се побояли, въпреки че са знаели безбожния нрав на Ленин, на Сталин. Те не са се уплашили и са критикували директно този режим. Добро е било и ние да имаме такива мъченици, но нямаме за съжаление. Имаме много свещеници, много монаси, много християни пострадали за Вярата си. Има такива хора. Но няма нито един епископ, нито един митрополит.

Kакви са тогава твоите очаквания към новия патриарх в лоното на това, за което говорим?

Моето очакване е този човек да бъде глас на Църквата, което е най-важното, и да реши по най-доброят начин кадровия въпрос – кадрите на Църквата, които са от монашеството, от свещенството. Те трябва да бъдат много добре образовани и преди всичко духовно извисени хора и познаващи борбата със света, в която живеем.

Kак на практика това може да се постигне? Ето, ти дълги години беше ректор на Семинарията. Всички знаем, че хората желаещи да бъдат монаси или свещеници са дефицит в днешно време. Как в една такава ситуация да се реши кадровия въпрос?

Именно това е задачата на новия патриарх. Да намери, да възхнови такива хора, да ги образова, да им предаде този дух на Вярата и да ги подгответи за нелекото им служение.

Tоест изцяло да се повдигне православният дух на народа, да се разгори този плам, който в миналото го е имало и ни е спасил като нация?

Разбира се. Той е спасил българския народ и всяка човешка душа по отдельно, защото знаете, че основната роля на Църквата е спасяването на душите.

Hакъде ще се развиват в бъдеще отношенията между различните християнски вероизповедания? Към сближаване, отдалечаване? Каква е перспективата на християнството за обединяване?

Отдалечаването напоследък е много голямо, между Православната църква и останалите. За съжаление. А ние трябва да радием за един по-близък диалог, за нещо общо. Трябва да радием да изпълняваме сумите на Христос, че сме едно паство, едно стяго с един пастир.

Hа какво се дължи това отдалечаване тогава?

Ами как може да сме близки с Англиканската църква например, когато те нарушават основни изисквания на християнството? Как може да си близък с тях, когато те ръкополагат жени свещеници и стигнаха до там да ръкополагат и хомосексуалисти за свещеници? Това е нещо много страшно, което според мен трюби английското общество, едно от водещите световно велики общества. То е подложено на такава духовна провокация и такова духовно смазване, и то от самата си църква, че нищо добро не го чака. С католиците отношенията са много по-близки, понеже изповядваме една апостолска приемственост. Диалогът е много по-лесен, много по-близък до нашето разбиране за християнството. Така че трябва да работим за усилването на този диалог, за минаването му на по-високо ниво.

Апушански манастир „Св. Иоан Предтеча“

А какво мислиш за това, което се случи напоследък – отказването на папата от служение поради напреднала възраст?

Това е прецедент, наистина. Камо си спомням предишния папа, който вече не можеше да ходи и го движеха с една специална количка. За посещението му в България направиха хиляди метри рампи, за да може тази количка да мине, но той не се отдръпна от служението си, затова съм учен, че сегашният се отказва по такива причини. Той не е обикновен епископ или митрополит. Той е главата на тази Църква, която католическата Вяра има за светец приживе. Те го наричат Светия Отец, наричат го пазител на

каноните и законите на Църквата. Според мен съществуват други фактори, които предизвикват това отмягление.

А какво е отношението между самите православни църкви? Православието обединено ли е помежду си? Може ли да чувствате дружите православни свои братя?

Разбира се. Между православните църкви има много добри отношения. На общоцърковно ниво, а и на лично. Православните епископи общуват помежду си, имат свои близки събрата от различните поместни църкви. Но при нас нещата са лесни, защото все

Светът Винаги иска да унищожи Църквата. Това е основен принцип. От тук трябва да започнем, за да имаме правилен прочит. Не га обвиняваме журналистите или въобще да обвиняваме някоого.

нак сме православни. С един православен епископ от Египет, от Япония или от Русия, от където и да е, винаги можеш да влезеш в братолюбив разговор, тъй като ние сме една Вяра. Поголемият ни стремеж трябва да бъде диалога с неправославните църкви. Трябва да гледаме да изградим такъв диалог и да покажем на света, че след като се наричаме християни сме едно паство.

Егинският исихаст, старецът Йероним, казва, че за него най-голямата грешка на православието в днешно време е примиряването с икуменизма, израз на който е Световният съвет на църквите? Какво е твоето мнение за това?

Аз също гледам негативно на този Съвет на църквите. Поради присъствието там на църкви, които нямам християнски принципи. И не спазват елементарния християнски морал. Но съм твърдо за диалог с християните църкви, тези, които наистина могат да се нарекат христови. Този диалог е много важен, и пак казвам защо – за да види светът, че ние сме едно паство и да се утвърди то около един пастир – Христос. Светът има нужда от това свидетелство. Да му бъде показано, че Христос е истинският пастир. Не искам да говоря срещу другите религии, но това е истината. Христос е единствена-

та Светлина и Христос е единствената Истина.

Един последен въпрос. Говорим за Православието в световен мащаб. Според теб каква трябва да бъде неговата основна роля днес?

Православието трябва да бъде светлината на света и солта, с която се осолява ястието. Да бъде самоотвержен проповедник на Евангелското учение.

Социалната функция ли е важна повече или спасяването на душите?

Социалната функция е важна, но тя е отдавна иззета от държавата. Държавата още не е върнала имотите на Църквата, които са имали социални функции. Така че ние имаме много важна мисия – духовно да въздигнем нашия народ. А един човек, когато е духовно въздигнат, той, разбира се, че ще помага и на ближния. На Запад много се говори за социалната мисия и църквите се превръщат в едни социални организации, в нещо като социални структури на държавата. В Германия, например, Църквата е едва ли не социално министерство.

Благодаря за този откровен разговор, ядо Сионий.

Интервю на Цветанка Еленкова

Отвори ми
вратата
на покаянието,
Животодателю...

Венета **Дякова**

*Души моя, души моя, стани, защо спиш?
Краят наближава и ти ще се смущиш.
Но стресни се, за да те пощади Христос Бог,
Който е навсякъде и всичко изпълва!*

*Душа моя, душа моя, Востани, что спиши,
конец приближается, имаши смутитися.
Воспряни убо, да пощадит тя Христос Бог,
Везде сый и вся исполняй.**

Дали аз, човекът от ден днешен и от „мира сего”, мога да доложа смисъла на Великопостното Време, ако само влизам понякога в храма – „отбивам се в църква да запаля свещ”, – дали ще мога да проумея възвищения смисъл на всичко, което се извършва в богослуженията през Великата Четиридесетница, да настроя сърцето и ума си към нейните послания?

В началото на Великия пост, в седмицата след Неделя сиропустна, на Великите повечерия от понеделник до четвъртък Църквата е определила да се чете (пее) Великият покаен канон на св. Андрей Критски. Творбата е разделена на четири части, наречени в календара статии. А в сряда през петата седмица на поста (тази година на 17 април) на вечерната служба в тъй нареченото Малко повечерие се чете (или пее) целият Канон на св. Андрей. Преведен е от църковнославянски език и „нагласен в стихотворна българска реч” от про-

тойерей Сава Димитров и писателя Станислав Ваклинов. Друг по-късен превод и подбор на тропари е направен от архимандрит г-р Серафим по молба на свещениците хористи и издаден от Синодалното издателство. Повече от 30 години Софийският свещенически хор изпълнява Великия канон в столични храмове, сега под ръководството на свещ. Кирил Попов.

Наречен е Велик не само защото е пространна по обем поетична творба – състои се от девет песни, а повече заради дълбоките ѝ смислови, емоционални и изповедни достойнства. Според едно определение в Синаксара, Канонът на св. Андрей Критски е пропит с такова неизказано умиление и е толкова всецяло трогателен и сладкогласен, че е в състояние да смекчи и най-ожесточената душа, да я накара да осъзнае греховността си, да я ободри и възвиси. Да подтикне човека към покаяние.

Дар Божи е покаянието!

Само покаялата се душа е близо до

Царството Божие. Един светогорски старец, Никон Светогорец, нарича покаянието Велика и Всемогъща тайна, която може да свали Божията благодат от небето на земята и да изкачи човека от земята на небето. Покаянието може „да побеги“ Всемогъщия Бог! Аз, немощният, но покаял се човек, „побеждавам“ Всемогъщия Бог! Бог чува молитвата ми и се смилява над мене – казва старецът.

Дар Божи е истинското покаяние! Кога и кого Бог ще осени с този съкрушимителен дар? В чие сърце и уста Бог ще внуши самосъдния повик с думи като тези:

*Ела, пренещастна ти, душо,
с пътта си от грях овладяна,
и в изповед чиста, сърдечна
до Бога се ти Възвиси!
От грешен живот откажи се –
и цялата в сълзи обляна,
пречиста, покаяна жертва
на Господа ти принеси.*

На ням човек Бог е дал да изпее този покаян плач. Безсловесен и безгласен се е родил този Андрей, в Дамаск, през седми век. Като седемгодишно дете е изпитал целебната Божия милост: след приемане на свете Причастие Бог „развързва“ езика на детето. Бог, които привежда от небитие в би-

тие, от безгласна немощ – в словесно поетично дарование. Момчето не само проговоря, а и с голямо усърдие се вгърбява в изучаване на Божието Слово. На четиринаадесетгодишна възраст родителите му го завеждат в Йерусалим, където бележитият църковен светител патриарх Софроний го приема в църковния клир. По-късно и следващият патриарх Теодор оценява гарбите, благочестието и мъдростта на архијакон Андрей, та го праща участник в Шестия Вселенски събор в Цариград през 680 година, където Андрей с блестяща реч осъжда лъжеучението на монотелитската ерес.

Св. Андрей, архиепископ Критски, е автор на съчинения с духовно съдържание, на беседи за празници, на канони и празнични стихири. Най-известната му творба е Великият покаян канон, който той представя на Шестия Вселенски събор заедно с житието на преподобна Мария Егинемска, написано от духовния му учител патриарх Софроний. Още приживе на св. Андрей Йерусалимската църква вклочва тези две творби във великолепното богослужение.

Препрочитам Покайния канон на св. Андрей Критски през погледа на изповядващ се православен християнин. Творбата е прекрасно композирана върху четири подтеми, които ме водят из ла-

биринтите на собствената ми гуша:
– напрораните грехове, които тежат
на гушата като непосилно бреме;
– осъзнаване на необходимостта от
покаяние като единствен път за ос-
вобождаване от греха;
– постепенно гушата се изпълва с
решителност да свърне от пътя на
греха, да поеме истинския си път към
спасението;
– ала собствените човешки сили са
недостатъчни, трябва молитва за
благодатната Божия помощ.

Зашпото истинското дълбоко покая-
ние е дар от Бога!

И започва Вътрешният разговор: на
автора с Бога – от една страна, и от
друга – със собствената си гуша.

*От къде да започна да плача
над своя окаян живот,
Над своите греховни дела,
о преслагки Иисусе Христе?
Какво ли начало да сложа
на моето скръбно ридание? –
О, Премилосърдни, прости ми
моите безброй грехове*

Църковният поет е изпълnen със съз-
нанието, че земният път на гушата е
протекъл в мрака на непрогледна нош,
че грехът се е настанил във всяко

кътче на гушата, а мъките, причине-
ни от него, разтърсват сърцето му.
Запалената в гушата Божествена
искра е замулена и помръкнала в мъг-
лата на порока. И авторът-изобличи-
тел на собствената си гуша минава
безпощадно през цялата староза-

Ветна история, в която като в огледало вижда повторени и от неговата душа извечни грехове и падения. И ако Адам и Ева в грехност се поглагоха на съблазната – „и аз се предагох всеподобно – безпомощен роб на страсти“. И ако те бяха изгонени от Едем – „аз пък пострадах, защото в своята гордост голяма отхвърлях гръзко животворните Твои слова... И ние на своя Създател принесохме, душо, със тебечистата жертвата на Каин... Надминах убиеца Каин – сам станах доброволен убиец на своята съвест... Порочна е нашата жертвата: животът ни тлей непотребен, затуй и присъдата тежка надвисна над нашата глава...“

Около сто имена от цялото Свещено предание и Свещено писание споменава св. Андрей Критски като образи на най-големи грешници, за да признае горестно: „Повече от всички съгреших“. Многократни изтворбата са призовите към душата:

„Душо, излез от греха!“, „Постоянствай, душо, и бди!“, „Душо, неразумен избор си направила!“, „Приближава, душо, краят приближава, а ти не хаяши и не се готовиш! Времето е кратко, стани! Съдията е вечно при Вратата! Времето на живота минава като сън, отлит като цвят. Защо ли се лутаме напразно?“, „Стресни се, о душо моя, размисли за делята, що си правила,

Взри се в тях и пророни сълзи! Кажи си открыто делята и помислите на Христа, за да се оправдаеш!

Четеику Покайния канон, човек тръпне при всеки изобличителен стих. Защото съзнаваш, че написаното с пълна тежест се отнася и за теб самия.

Покаянието оказва чудно въздействие: душата се окуряжава и се изпълва с решителност да поеме по пътя на добродетелите и на живот по Божиите повели. Грешникът пожелава и той да стане „син на Деня“ и да получи спасение.

Но сам човек е безпомощен да прояви истинско покаяние и със собствени сили да се спаси. Щом и Иов, най-малко

Песнопението „Душе моя“ (кондак на Великия канон) е композирано от промонарх Иван Кауков през Великия пост на 1930 година в Цариград. Невменият ръкопис на автора – с автографа и гамата на композирането на творбата, промонарх Ив. С. Кауков, 13 март 1930 г. – се намира в Постния триод в храм „Св. Неделя“ в София. Промонарх Иван Кауков (1876 – 1956), учител и дългогодишен певец в екзархийския параклис, Желязната църква „Св. Стефан“ в Цариград, както и в столичните храмове „Св. Седмочисленици“, „Св. София“, „Св. Неделя“ и другаде. Той е един от най-изявените изпълнители на източноцърковно пеење.

Истинска християнска радост и тържество се изльчва и от Великопостното песнопение „Господи сил“ – „Господи на силите, с нас бъди, понеже нямаме освен Теб друг помощник в скърбите. Господи на силите, помилуй ни!“

грешният от Всички, не е могъл да избегне примките на злия изкусител, как ли грехолюбицата моя душа би могла да устои, ако я сполети участта на Иов? Но ето, дошъл е Посредникът, Ходатаят! И долавяме изпълнения с Вяра Вопъл на хананейката: „Спаси ме, Сине Давидов!... Не влизай в със мене, с нас грешните, променни ни спасителна ръка, изведи ни из мрака на тленietо, измий зениците на сърцето ни, за да съзерцаем лъчите на Предвечното Божие Сънце.

В цялостната композиция на Покайния канон на св. Андрей Критски са вклучени и тропари, отправени към преподобна Мария Египетска, животът и житието на която са най-ярък пример как Божията благодат осенява и най-грешната душа, очиства и най-тежкия грях, пример как Божията милост може да въздигне предишния грешник в чудно целомъдрие и святост. Обръщането на голямата грешница Мария към Бога става изведнъж, в един ден: тя получава пълно оправдание и приема

първото си св. Причастие. След това отива в пустинята и там оплаква греховете си до края на живота си. Преди да умре, Бог я сподобява с благодатта да приеме за втори и последен път Причастие. За нас християните тя е най-съвършеният образ на покаяние: тя нито веднъж не поглежда назад, нито веднъж не се поколебава. На аскезата на преподобна Мария Египетска трябва да се стремим да подражаваме и ние през спасителното Великочестно Време.

*С живота си безплътен и сияен
ангели и хора ти почуди,
като самоволно се прокуди –
зад Йордан, в пустинен кът незнан.
Ти, Марийо, си препобедила
плътската природа с чудна Божка сила.*

В своя Покаян канон преподобни Андрей Критски с Вдъхновена реч, с поетичност и религиозен патос е създал и ни е оставил творба-панорама на един Велик духовен свят. Надникваме в него – и пред нас е съкровищницата на Всевечната Божия мъдрост и истина. Там някъде е и малкото кътче на моя, на твоя личен свят, с цялата си греховност, но скъпоценен за Бога...

Великият покаян канон на св. Андрей задава тона и атмосферата на Великочестните богослужения на православната Църква. В тях човек може да долови и плача, изпълнен с покаяние, и греховния трагизъм на световните съдбини, но и духовния кураж, вярата и надеждата. И ако настроим вътрешните си семива към тази обща богослужебна атмосфера, може да усетим как „постната печал“ заради греха, постепенно изтънява в „светла печал“, радостно преминава в духовна пролетна четиридесетница, за да ни изведе в светлината на Пасхата.

* Св. Андрей Критски, „Велик покаян канон“, избрани тропари, Синодално издателство, 2013 г

ЗАБРАВЕНИЯТ ХОЛОКООСТ

70 години от спасяването
на българските роми
по време на Втората световна война

Йеродякон Пемър Граматикоў

Зам.председател на
Сдружение ИФД „Мостове“

Из албума „Трагиции“ на Александър Михайлов

По повод на предстоящата годишнина от Великия хуманен акт на спасяване на 150-те хиляди български роми от фашистките лагери на съмртта, Ведно с 50-те хиляди български поданици от еврейски произход през 1943 г. Източноевропейски форум за диалог „Мостове“ – София подема кампания сред съмишлените си в глобалната мрежа „Инициатива на Обединените Религии“ за номиниране на България и българския народ за Нобеловата награда за мир, което би спомогнало за успешната интеграция на милиони европейски граждани от ромски произход в началото на 21 век и третото хилядолетие.

Един всенароден героически акт на българския народ, който е световно неизвестен и който заслужава да бъде удостоен с престижната Всемирна награда, за да служи за пример на междуетническата и междурелигиозната толерантност и мирно съвместно съществуване пред всички хора на планетата. Една от съществените причини за това забвение е, че дълги години след Войната България беше в Източния блок, под режима на комунистите и под тоталитарния контрол на СССР. За комунистите представлявате крайно неудобно и голямо препятствие да признаят и обяснят пред народните маси и световната общественост спасяването на българските евреи и цигани, чиито ре-

Из албума „Трагиши“ на Александър Михайлов

ални спасители бяха Православната църква, българските профашисти и монархията. А това бяха трите основни противника на комунистическата идеология и режим.

Подобна почест към българския народ и държава днес ще подпомогне усилията им по отношение на българските граждани от ромски произход и

тяхната успешна интеграция в голямото обединено семейство на европейските държави и до края на „Десетилетието на ромското включване“. В Република България бе приемен план за действие за „Десетилетието на ромското включване“, одобрен с Решение на Министерския съвет от 14 април 2005 г. Той съдържа множество

цели, задачи и дейности, разделени в шест области:

- образование,
- здравеопазване,
- заетост,
- жилищни условия,
- закрила от дискриминация,
- култура.

На 23 октомври 2012 г. в берлинския парк Тиергартен бе тържествено открит с участие на германския канцлер Ангела Меркел и федералния президент Йоаким Гаук дългоочакваният Мемориал на европейските синти и роми, жертвии на нацисткия режим. Този паметник на „забравеният Холокост“, по думите на един от оцелелите, отдава почит на стотиците хиляди роми, екстерминирани от фашистите, и напомня необходимостта от противопоставяне на дискриминацията, която все още тази етническа група и днес среща в Европа. На ромски това изтребление на народа се нарича Пораймос и паметта на жертвите се почита на Международния ден на ромите 8 април.

Паметникът, чийто автор е израелският творец Дани Караван, представлява пълно с вода изкуствено езерце с триъгълна колона в центъра, върху която всекидневно ще бъде поставя-

но свежко цвете, чието символическо значение, според израелският скулптор се състои в следното: „Всекидневното подновяване на цветето ще бъде като молитва, напомняща ни никога да не забравяме.“

Панели/табла с подробна информация за нацисткото изтребление на това малцинство заобикалят монумента, разположен в близост с Райхстага, зданието на немския парламент, и до мемориалите на европейските и гей жертвите, открити през последните години.

Преследванията на ромите в Европа започват още в началото на XVI в., но те гостигат върхната си точка по време на Втората световна война (1939–1945), в Германия, при управлението на Адолф Хитлер. Хитлеристката идеология за защитата на „чистата арийска“ раса от смесване с „нечисти“ племена като славяни,

евреи, роми започва да става практика, когато хитлеристите вземат властта в Германия през 1933 г. Циганите са били също подложени на расова дискриминация от самата зора на нацистката идеология и управление. Преди берлинското домакинство на Олимпиадата през 1936 г., стомици от тях са интернирани. През 1936 г. е създаден и специален изследователски институт за расова хигиена, чийто директор Роберт Ритер обявява ромите за „примитивни същества“ без индивидуалност, история и култура. Той препоръчва те да бъдат лишени от възможност да създават потомство чрез ред методи, включително насилиствена кастрация. Смесените бракове със закон са обявени за престъпление. Според Изследователския институт за расова хигиена съществуват три групи цигани. Първата е на „етнически чистите скитащи цигани“. Според германските учени, тази група цигани произхожда от Индия и следователно, има „правилен“ арийски произход, който е „омърсен“ от смесените бракове. При все това, отношението към тях е по-особено и им се позволява известна свобода. Втората група е на циганите със смесен произход по начало. На тях не им е позволено да имат деца, за да не продължат „за-

мърсяването“ на германската нация. В третата група влизали хора от нецигански произход, които обаче водят скитащ живот като ромите. Те са обявени за „антисоциални“. За тяхва, между другото, са обявени и всички, които нямат постоянна работа или са самонаети.

Най-ранният нацистки документ, отнасящ се до прилагането на товаално решение на циганския проблем на национално или международно равнище е чернова под ръководството на държавния секретар Ханс Пфундтер от Министерството на Вътрешните работи на Раиха от март 1936 г., а първата специфична референция към „окончателно решаване на циганския въпрос“ (endgültige Lösung der Zigeunerfrage – фактически първата поява на термина е на първа страница на списанието на Обществото за изучаване на циганите през 1888 г.) е направена от Адолф Бюргт от Научно-изследователския отдел за расова хигиена през септември 1937 г. Първият официален партиен документ (Reichsführer-SS-Dokument S-Kr. 1 Nr. 557/38) по отношение на горното е издаден през март 1938 г. и е подписан от Химлер.

През 1938 година шефът на СС, Хайнрих Химлер обособява нарочна служба

за систематическото унищожаване на циганите, наричани още синти и рома. Няма ясни сведения колко точно са били избити по време на Холокоста, но обикновено се сочат бройки между 220 000 и над 500 000. Тяхната съдба в следвоенна Германия и Европа не предизвиква особено внимание, поради съсредоточаването върху изтреблението на 6-те милиона евреи. Едва през 1982 западно-германският канцлер Хелмут Шмит публично заявява, че синтите и ромите са били „преследвани заради с тяхната раса и тези престъпления съставляват акт на геноцид“. Още от 1992 се проектира изграждането на паметник в Берлин. „За съжаление днес е вече много късно за большинството от оцелелите през нацисткия терор“, заяива Зони Вайсц, ром, чийто майка и две невърстни братчета загиват в газовите камери, но самият той успял седемгодишън да избегне депортацията от транзитния лагер Вестерброк в Аушвиц с помощта на

един немски полицай. През 1942 г. до лагера Аушвиц-Биркенау са транспортирани над 10 000 роми. Ромите от завладените от Германия сържави също са изпратени в концентрационните лагери по формалното обвинение, че са шпиони – само в периода февруари 1943 г. – лятото на 1944 г. в лагера Аушвиц-Биркенау са депортирани роми от Германия, Австрия, Бохемия и Моравия, Холандия, Белгия, Северна Франция, Полша, Съветският съюз и гр. Близо 19 300 роми са убити в този концлагер, като само на 2 срещу 3 август 1944 г., при заплахата от приближаването на съветските войски, германците убиват в газовите камери 2900 роми.

Председателят на германския централен съвет на синтите и ромите, Романи Роуз, заяви пред медиите, че берлинският мемориал олицетворява нуждата от противопоставяне на антициганските предразсъдъци, както и срещу антисемитизма: „В Германия и в Европа набира скорош груб расизъм

против синтите и ромите, като този расизъм е подкрепян не само от крайнодясните партии и групи, но намира все повече почва и в средните обществоени слоеве". Малцинството е дискриминирано в бившите комунистически средно- и източноевропейски държави. През август 2012 г. за пореден път полицейски реюдове в Париж и други френски градове просто изринаха ромските нелегални поселища, с което стотици източноевропейски роми останаха без подслон, което ни показва, че обществото не е научило".

Меркел призовава „за защита на малцинствата, които обогатяват различието в Германия. Това е задължение и на всички германци, и на всички европейски граждани – да им оказват помощ и днес където и в която и държава те да живеят."

Паметникът на ромските жертвии последва открытието през 2005 г. берлински мемориал на Холокоста над шестте милиона евреи и този от 2008 г. за дълго игнорираните гей-жертвии на фашистския режим. За въдеще се планира паметен знак в памет на евтаназираните психично болни и други, считани за „недостойни" за живот.

След активизирането на политиката срещу ромите и евреите, германското правителство изисква и от Бълга-

рия да предаде своите евреи и роми и да ги депортира в „лагерите на смъртта". Цар Борис III отказва, с което спасява живота на около 150 000 роми и 50 000 евреи. През 1934 г. броят на циганите достига почти 150 хил. души, като България е единствената държава, при това съюзник на хитлеристка Германия, в която след края на Войната е установено на базата на естествения прираст увеличение на населението с еврейска и циганска етническа принадлежност. В териториален аспект има някои различия по отношение на местоживеещето на циганите в отделните околии на страната. По данни от пребояването значителна част от циганското население е живяло в следните околии: Сливен, Пазарджик, Стара Загора, Пловдив, Лом, Плевен, Шумен, Пробадия и София (град), а най-слабо населени с цигани са околии Габрово и Смолян. Относителният дял на циганите се задържа на равнище около 2.5% до 1956 г. Включително, след което трябва да се има предвид, че данните за етническата принадлежност на населението са изкривени от политическия контекст (политиката на БКП за непризнаване на малцинствата).

Брой и относителен дял на ромите спрямо общото население на България съгласно пребояванията 1900–2001 г. по данни на Националния

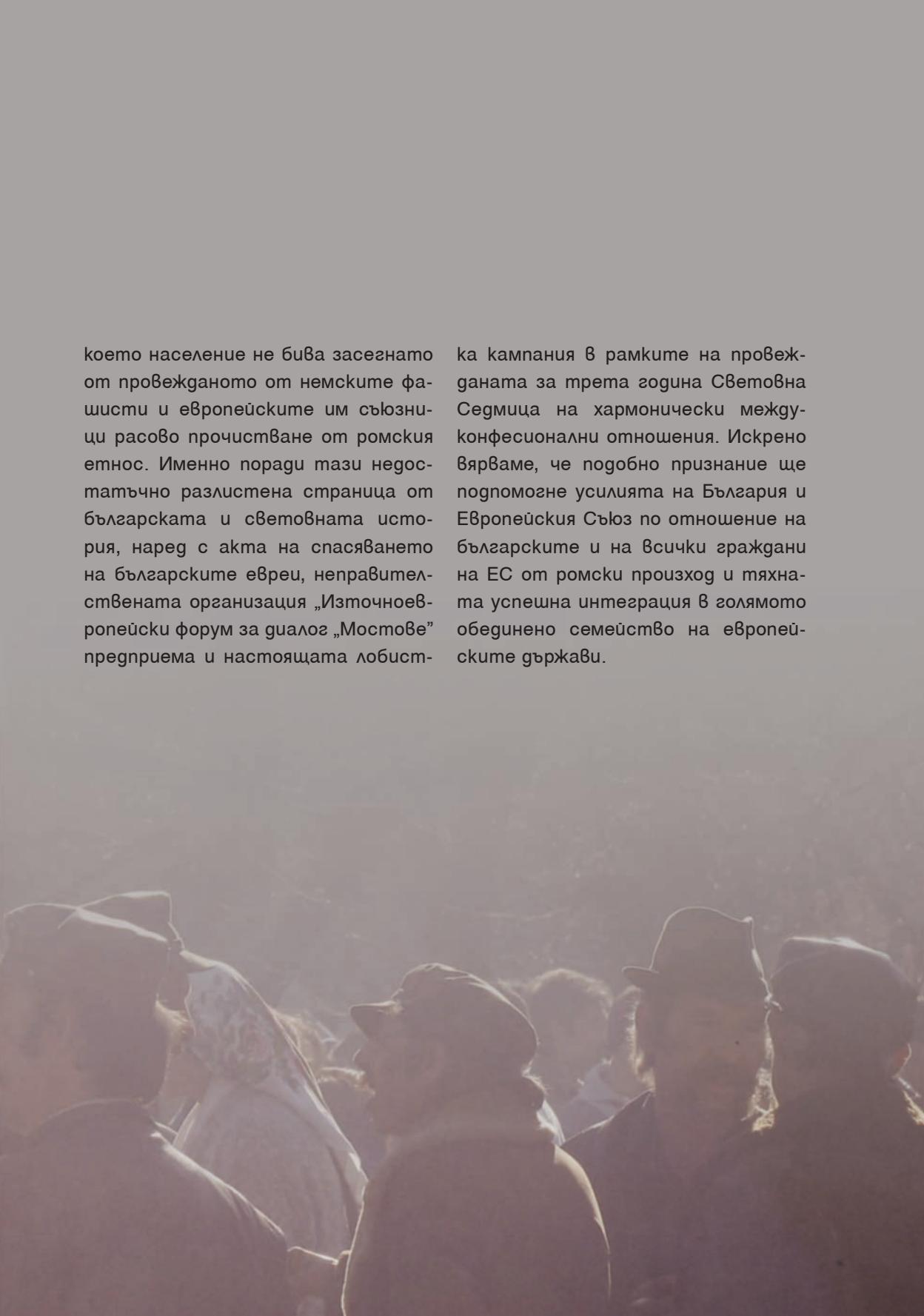

Статистически Институт за етническата идентичност, разпределени по година на преброяване, брой на ромите и относителен дял на ромите в България, както са посочени в информационния справочник „Ромите в България“, изд. Институт „Отворено общество“, София, 2008 (ISBN 978-954-9828-61-0):

Според резултатите от Преброяване 2011, циганите у нас изненадващо са намалели от 370 хил. през 2001 г. с ок.

45 хил. души десет години по-късно, което се отчита и при турците – от 750 хил. на 588 хил. души, което се дължи, най-вероятно, на факта, че повече от 700 хиляди души са отказали да посочат етническия си произход в преброяването.

В статистическите данни е документирано присъствието на над 150 хил. души от ромски етнически произход в Царство България в годините на Втората Световна война,

което население не бива засегнато от провежданото от немските фашисти и европейските им съюзници расово прочистване от ромския етнос. Именно поради тази недостатъчно разлистена страница от българската и световната история, наред с акта на спасяването на българските евреи, неправителствената организация „Източноевропейски форум за диалог „Мостове“ предпрема и настоящата лобист-

ка кампания в рамките на провежданата за трета година Световна Седмица на хармонически междуконфесионални отношения. Искрено вярваме, че подобно признание ще подпомогне усилията на България и Европейския Съюз по отношение на българските и на всички граждани на ЕС от ромски произход и тяхната успешна интеграция в голямото обединено семейство на европейските държави.

**ВХОДЪ ЗА ЕВРЕИ
ЗАБРАНЕНЪ**

Маргарита Друмева

„Много пъти съм говорил в Америка за спасяването на 49 000 български евреи по време на Втората световна война. И винаги има някой, който седи на последните редове и накрая казва: „Колко хубава история! Колко жалко, че не е Варна! Чел съм всичко за Холокоста, но за спасението на българските евреи нищо не съм чувал.“

Проф. Михаел Бар-Зоар,
автор на книгата „Извън хватката
на Хитлер“

Да речем, че е нормално американецът от последните редове да не е запознат с тази история. Истината е, обаче, че ние, българите, също не я знаем. Не я знаят и в Европа, поради което спекулациите срещу България набират сила, изтъквајки изпратениите 11 343 евреи от Македония, Тракия и Западните покрайнини в лагерите на смъртта през 1943 г., пропускай-

ки съзначително или не мощните протестни манифестиции и стотиците писма на възмущение от страна на цялото българско общество, които не позволиха нико един еврей от „старото“ царство България да бъде предаден на смърт. Тези спекулации рисуват един ужасяващо изкривен, чудовищно престъпен образ на страната и народа ни, който продължава да се тиражира чрез вложението за целта милиони евра, а България мълчи и не реагира. Няма официална позиция от българска страна. В същото време България ще остане в световната история с това, че нашите предци в годините на Втората световна война – спасиха 49 000 човешки живота на български евреи във време, когато нации, наричащи себе си цивилизовани, не успяха да сторят това. Повече от половин век преди Европа да заговори за гражданско общество, в Бъл-

гария имаме функциониращо такова! Ако попитате оцелелите български евреи, преживели Холокоста, ще Ви кажат, че техният спасител е българският народ, българските обществени организации и съюзи, начело с техните лидери и Българската православна църква; ще изредят редица имена на българи, които заложиха себе си, имената си и общественото си положение срещу депортирането на евреите и антисемитския закон в България не само при прилагането му, но още преди той да бъде прием. Няма друг народ в света, които така категорично, мощно и единно да е изразил своята позиция срещу антисемитизма и узаконеното масово убийство, срещу хитлеристките военни ешалони, които прекроуха европейската карта. И това не просто е повод за достойнство и гордост, но ни показва кога сме и какво можем, когато следваме заедно справедлива кауза. В същото време Европа мълчаливо участва в изтреблението на милиони хора.

„Всичко, което е нужно, за да успее злото, е добритите хора да не направят нищо!“ Поколението българи от 1943 г. не беше пасивен наблюдател на „индустриалното убийство“, не стоеше безразлично встани от изпратените „конски“ вагони, в които трябваше да депортират десетки хиляди хора в лагерите на смъртта и това е най-ценното наследство, което то ни завеща,

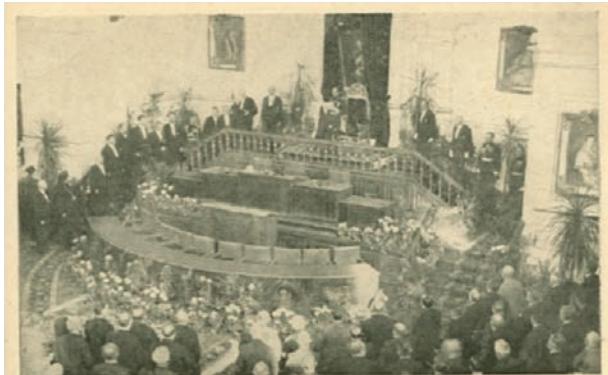
което може да ни спori, да ни събере в окръжаващата ни разсипия, да ни даде смисъл и основа за градеж. Историята не е за миналото, тя е за бъдещето.

* * *

Нацистка Германия приема известните Нюрнбергски расистки закони през 1935 г. Според тях евреите престават да бъдат считани за германски граждани, отнемат им се политическите и гражданските права – лекарите в Германия нямат право да упражняват професията си, а еврейските деца са изгонени от немските училища. Приемат се антисемитски наредби, които лишават евреите от паспорти и собственост и ги задължават да я предадат в ръцете на „арийци“. След присъединяването на Австрия към „Райха“ (1938 г.), расистките закони влизат в сила и за австрийските евреи. Следва вълна от погроми в Полша срещу местните евреи, Румъния лишава от поданство еврейското си население. През нощта на 9-ти срещу 10-ти ноември 1938 г., известна като „Кристалната нощ“, се провежда антисемитски погром на територията на Германия, Австрия и Южна Чехия, когато са разрушени 200 синагоги, а 30 000 мъже евреи са откарани във Вече създавените концентрационни лагери „Дахау“ и „Бухенвалд“. Расистки закони срещу евреите приемат в Словакия и Унгария, а Хитлер заявява в реч

пред Раухстага, че ако започне война, той ще унищожи евреите в Европа. Войната започва много скоро – още същата година, след което Франция приема антиеврейски закони, последвана от Белгия. През 1940 г. се създава концентрационният лагер Аушвиц, на следващата година се изграждат още лагери – Аушвиц 2-Биркенау, Терезиенщат, Келмно, Белзец, Собибор, Майданек и гр.

България не прави изключение и на 24 декември 1940 г. (още преди присъединяването ѝ към Германия във войната) тогавашното Народно събрание приема антиеврейски закон, наречен Закон за защита на нацията, който прилича много на немския. Разликата е в липсата на расистки текстове, макар той също да лишава евреите от много техни конституционни права. Законът е обнародван, заедно с указ на цар Борис III на 21 януари 1941 г. Този закон лишава евреите от имущество и финанси, от правото да участват равнопоставено в стопанския живот на страната, да сключват брак с не-евреи, забранява им да получат българско гражданство, ако не са имали такова дотогава (както се случва с евреите в новоприсъединените територии – Вардарска Македония, Тракия и Западните покрайнини). Евреите в България нямат право да сменят адреса си освен с изричното разрешение на Генералната дирекция на полицията, получила за-

Откриване на ХХV обикновено народно събрание

конни правомощия да определя кварталите, улиците и градовете, в които евреите имат или нямат право да живеят. Те могат да си купуват хляб само от определени фурни, направен е списък с улици, по които не могат да се движат, а мъжете евреи от дона-борна възраст до 55 г. са изпращани по 6-7 месеца в годината в „трудови лагери“.

Видно е, че ЗЗН е един унизителен закон. Политиците, поставили подписите си под него, правят компромис с морала и съвестта си, в името на българския национален идеал – обединението на българските земи. Още повече, че няколко месеца преди това е подписана Крайовската спогодба, според която без война и проливане на кръв Хитлер Връща Южна Добруджа в пределите на България. Всички, включително и комунистите тогава, подкрепят Хитлер в този акт. Така че подписите са поставени, но с ясното съзнание, че ЗЗН е лишен от морал и

Цар Борис III на посещение при Хитлер,
1943, ЦДА, библиотека

изконни човешки ценности, и като такъв той няма да се спазва строго.

На 1 март 1941 г. Царство България се присъединява към Германския блок – т.нар. „ос“ Рим – Берлин – Токио. Същата година под българско административно управление са поставени Беломорска Тракия и Вардарска Македония. Мечтата за обединение на българските земи, останала нереализирана през последните три войни, придобива все по-ясни очертания. Лицата от български произход, намиращи се на тези територии, автоматично получават българско поданство. Всички останали имат три възможности: да поискат българско поданство, да си останат там, където са, с каквото поданство имат до този момент или да напуснат страната до 1 април 1943 г. Единствените, които са изключени от тези

права, са евреите. Те си остават... „германски“.

Народното събрание, прогерманското правителство на България и гвореца са затрупани с протестни писма, които заклеймяват този срамен закон като небългарски, неморален и неконституционен. Против преследването на евреите се обявява Българската православна църква значително преди гласуването на закона. Протестни писма изпращат Светият Синод и митрополит Стефан, Централната Консистория на евреите в България, съюзите на писателите, артистите, адвокатите, лекарите, журналистите, художниците, търговците, различните занаятчишки сдружения на мюсюлномоработниците, сладкарите, фризьорите, младежките организации, публичните личности, спортно дружество „Славия“ и т.н. Обикновени селяни, някои неграмотни, поставят подпис или отпечатък от палец върху протестните писма. Списъкът на противниците е дълъг, много по-дълъг от броя на подкрепилите закона.

Въпреки гневния протест на българския народ, ЗЗН е прием, както още няколко антиеврейски закона и наредби през лятото на 1942 г. Лично Негово Величество цар Борис III приема в гвореца главния равин на София д-р Ашер Хананел с уверението във фор-

малността на закона, който „няма да доведе до сериозни последици“. Диалогът между царя и българските евреи се води открито пред очите на агентите на Гестапо, а царица Йоанна изпраща десетки топове плам на еврейското сиропиталище „Царица Елеонора“, издържано от гвореца. Царското семейство поддържа приятелски отношения с много семейства от еврейски произход – негови зъболекари са братята Джераси, призвани доктори на облекло са семейство Розенбаум и Мешулам, а с помощта на Лазар Гeron царят избира колите си. Най-приближените на царя гворцови служители са в близки контакти с много български евреи.

„Не беше тайна в България, че Царският гвор изобщо не одобрява антисемитските мерки, взети под натиск. Когато Борис приказваше частно със семейството си и с близки приятели, той говореше с дълбоко възмущение и отвращение за нечовешкото отношение на нацистите към евреите – пише Стефан Груев, началник на кабинета на Царя. – Даже и без да подозира за съществуването на тайнния нацистки план за пълно изтребване на еврейската раса, царят смяташе хитлеристкото антисемитско безумие за проявя на повредени умове.“

На 9 август 1942 г. се прокарва закон,

с който правителството получава правомощия да издава постановления по „окончателното решаване на еврейския Въпрос“, които имат силата на закони, без необходимостта те да бъдат гласувани от Народното събрание. На 19 август германската легация в София получава нареддане да започне преговори за депортрането на българските евреи. Министърът на Вътрешните работи и народното здраве П. Габровски (по данни на Бекерле, германския пълномощен министър в София) настоява да не се дава никаква гласност на това, което предстои да се извърши, и обществеността по никакъв начин да не бъде информирана.

На 29 август се създава Комисарството по еврейските Въпроси, оглавявано от Александър Белеев. Излиза наредба, която разширява кръга от забранени за евреите дейности – на евреите от Беломорска Тракия и Вардарска Македония е забранено да упражняват каквато и да било професия. Всички евреи се задължават да носят отличителен символ – Давидовата звезда; Вместо лична карта имат розова легитимация. Поставени са отличителни знаци върху жилищата и магазините им. Комисариатът определя квартали, в които могат и не могат да

живеят евреи, Въведен е полицейски час за движението им по улиците, а излизането им от населените места става само с разрешение на полицейските власти. В докладна записка до Й. Рибентроп, министър на външните работи на Германия, се казва, че в България „от блокираните еврейски капитали ще се образува един фонд за настаняването на евреите в специални лагери и места; тези „еврейски общини ще трябва да послужат за подготвката на изселването на еврейското население“.

Влиза в сила законът за облагане с еднократен данък на цялото еврейско имущество през 1941 г. В размер на 20% (25% за имущества над 3 милиона лева). Данъкът и крамките срокове за неговото изплащане на практика довеждат до ликвидацията на множеството предприятия, собственост на евреи. Движимото и недвижимото имущество на евреите е масово разпродавано, като парите се внасят в техни сметки в БНБ. Първоначално титуларите могат да теглят от сметките си пари с разрешение на държавните органи, но впоследствие и това им се забранява. Администрацията все по-често започва да използва тези пари без знанието на собствениците. Разпродажбите особено в окupирани територии са съпътствани от масова корупция и директни кражби от държавните служители.

„Ние – българските евреи със свити сърца следяхме безпрецедентните горения и настърхнали очаквахме своята нелека съдба и бъдещи дни на изпитания. Под влияние на хитлеровите националисти, млади хора в България организираха свои дружества („Отец Паисий“, български легиони), екзалтирани хайки „легионери“ манифестираха по улиците, пеејку: „Рим, Берлин и Токио, ще наложим нов ред на земята“. Изигаха лозунги: „България за българите, чужденците – вън!“ А чужденците в този период бяхме именно ние – евреите. Търсеха повод да ни обиждат, подтикват, подтикват ни: „Чифут! Хайде да си ходите в Палестина!“ Без повод посягаха да ни бият, вечер чупеха с камъни прозорците на къщите ни.

Ограничено беше нашето движение – само 2 часа в денонощето ни се разрешаваше да излизаме, за да си купим полагаемата ни се дажба хляб и да си налеем вода. Линсата на вода за пие и други нужди беше едно голямо наказание за нас, понеже всички си наливахме само от една чешма на нашата улица и не можехме да се вместиим в този график.

На 21 януари 1941 г. правителството на Богдан Филов прие Закон за защита на нацията. Чрез този закон евреите се определяха като неправни роби, като хора извън закона. Народното събрание гласува този антиеврейски закон, макар че голяма част от българския народ не го одобряваше. Тогава започна нашият ад – преследвания, го-

нения, побоища. Бяхме белязани с позорните жълти значки, които носехме на реверите си. Тези значки ние наричахме „шагай“ и бяха символи на нашата Вяра, но сега те служеха за знак и контрол – дали спазваме ограниченията на Закона за защита на нацията. Бяха ни отнемели всички права на български граждани. Бяха ни сменени имената. Евреите, които имаха ценни предмети – бижута, златни накити, бяха задължени да ги предадат на властите. Разформировани бяха и еврейските организации. Конфискуваха радиоапаратите, еврейските магазини бяха затворени и запечатани.

В моя град (Карнобат) затвориха синагогата и единственото еврейско училище, в което аз успях да уча само до второ отделение. Бяхме лишени от гимназиално образование. Имаше норматив – на 5000 български ученици се разрешаваше прием само на 1 еврейски младеж. Въпреки че бях силна ученичка, след прогимназиалния курс на обучение не бях приемата в гимназията и си останах у дома. Завърших средното си образование едва когато започнах да работя, да се издържам и да посещавам Вечерна гимназия”.

Из спомените
на Берта Владимирова

Александър Белев, новоизбраният комисар по еврейските Въпроси, е командирован в Берлин и уведомен за решенията, взети на конференцията в централата на Гестапо (20 януари 1942 г.), на която е представен списък с еврейското население на всяка една страна в Европа, възлизашо на 11 291 500 души, в които се включват и 48 398 български евреи (според данни от преобразяването в България през 1934 г.). Въпреки че Вардарска Македония и Егейска Тракия са присъединени към България и временно се управляват от българското правителство, 11 343 евреи от тези земи са записани в отделен списък. Българското правителство, като официален съюзник на Германия във Войната, е било осведомено какво означава фразата „окончателно решаване на еврейския Въпрос“ и е било наясно, че депортраното еврейско население отива на сигурна смърт.

Към средата на декември 1942 г. броят на загиналите в Европа евреи достига 2 miliona души. Тогава в България пристига Теодор Данекер, участвал в депортрането на френските евреи. На 22 февруари 1943 г. Данекер и Белев подписват тайно „Споразумение по изселването най-първо на 20 000 евреи в германските източни области – без разлика на възрастта и пола“. Комисар Белев заминава за „новите земи“ още преди официалното подписване на споразумението и ого-

бряването му от правителството, за да проучи и започне подготвката на Временните лагери и окончателната депортация на евреите.

На мобилизираните служители от Комисариата по еврейските въпроси са раздадени следните „общи упътвания“: „Във всеки случай трябва да се избягват уличните сцени. Прибирането в лагери би могло да се извърши чрез пуснати от общините повиквателни карти, с които мъжете евреи от 17 до 55 години, прибрани в някоя казарма, ще бъдат задължени да вземат със себе си облекло, храна и завивки за няколко дни. Вечерта мъжете да бъдат отведени в лагери, а на сутринта рано да се пуснат ударни групи от полицаи и чиновници за прибиране на жените и децата. Всяка група ще може за един ден да се справи най-малко с 30 семейства. На жените да се обясни, че ще бъдат отведени при мъжете им, за да бъдат настанени заедно с тях в старите предели на Царството“.

На 2 март 1943 г. Министерският съвет приема 7 постановления, които се отнасят до депортациите на

евреите. Постановление №3 засяга депортациите на 20 000 евреи от новите и старите предели на страната, лишаването им от българско поданство и отчуждаването на техните имоти. Понеже в „новите земи“ не живеят толкова евреи (4221 в Тракия и 7122 в Македония), бройката трябва да бъде запълнена с евреи от „старите земи“, които са ръководители на еврейската общност, имат позиции сред обществото или са по-видни и по-богати – т.нар. „нежелателни евреи“.

От 8 до 12 март гамира планът за превозването на евреи от старите предели (2500 от София и 3250 от 23 български града) до гарите Пирот и Радомир. Към тази гама всички евреи от Беломорска Тракия вече се намират затворени в тюмъните складове в Дупница и Горна Джумая. Според Софийския митрополит Стефан, още през февруари населението е знаело за подготвянния лагер. По спомени на хора от Дупница, монархът пристига там сам, с мотор и се разпорежда местното население да се погрижи за затворените хора.

На 10 март е издадена заповед за

арестуването на всички софийски евреи, а депортрането на евреите от Вардарска Македония започва на 11 март. Една част от тях са откараны до пристанище Лом на 18 и 19 март (престояват затворени на българска територия около две седмици), откъдето са натоварени на шлепове и през Виена са изпратени в лагера „Треблинка“ в Полша. Друга част са откараны в Скопие и оттам са депортирани в същия лагер, като престояват на българска територия между 11 и 17 дни.

Преминаващите влакове с евреи от Беломорска Тракия са видени от стотици очевидци, включително и от Софийския митрополит Стефан, който изпраща телеграма до царя с молба да разпореди освобождаването им. „Спомни си Новия завет – каквото правиш на другите, това ще сторят другите на теб!“ – пише в телеграмата. Още в края на 1942 г. различни радиостанции и печатни издания предупреждават, че евреите в България са събираны, за да бъдат откараны на смърт в лагерите в Полша, както това вече се е случило с евреи от други европейски страни.

Местното население от градовете в Тракия и Македония се застъпва за

еврейските си съграждани, но полицията прогонва и заплашва тези, които се опитват да помагат, с глоби, затвор и изпращане в лагерите. Католическият епископ на Скопие прави безуспешен опит да се застъпи за събраните в града евреи. В тези дни там пребивава народният представител от Кюстендил Асен Суичmezov, който става свидетел на събитията и уведомява подпредседателя на Народното събрание Димитър Пешев. За разлика от евреите в „старото Царство“, които имат българско поданство и представителство, евреите от „новите територии“ не са имали нито поданство, нито свое представителство в българския парламент, които да могат да влияят върху правителството и да защитават интересите им.

По повод депортраните евреи от „новите“ земи, цар Борис III казва на Иван и Марион Станчови:

„Ще Ви кажа какви бяха тези нещастни хора, за които не бях в състояние да сторя нищо. Това бяха бивши гръцки поданици от Солунско, върху които нямам никаква юрисдикция. Но знайте, никой от нашите няма да бъде

откаран. Боях се, че това можеше да се случи, затова взех мерки: нашите евреи са разпръснати навсякъде в България, и то в най-отдалечените райони, в които ще бъдат на сигурно, вероятно ще им се наложи да поки-вят известно време с ограничения и лишения. Но друг изход нямаше!"

В Кюстендил пристигат на гарата празни влакови композиции... На 8 март делегация от четирима кюстендилиски граждани: депутатът Петър Михалев, търговецът Асен Суичmezov, учителят Владимир Куртев и адвокатът Иван Момчилов потресени известяват заместник-председателя на Народното събрание Димитър Пешев, роден в Кюстендил, за започващата депортация на евреите от града. На 9 март 1943 г. Пешев се среща в кабинета си с Яко Барух, полковник Аврам Таджер (най-висшия български офицер еврей) и с други еврейски водачи, и организира група от депутати, които се срещат с министъра на Вътрешните работи Габровски. Той отрича да е давал нареъдане за изселването на кюстендилиските евреи, а Пешев и останалите депутати принуждават Габровски да отмени заповедта за депортране. Той наистина дава нареъдане за отмяна,

подписана от „най-високо място“.

В Пловдив през нощта срещу 10 март са отведени много еврейски семейства с нищожно количество багаж и са затворени в еврейското училище. Пловдивският митрополит Кирил обявява, че ще отвори Вратите на църквите за всички преследвани, за да не може никой да им навреди. Той отива в училището и дава кураж на затворените там хора – казва им, че ще легне на релсите пред влака, но няма да позволи депортацията им. „Ако Вие ви натоваряте, качвам се и аз с вас!“ Областният управител на град Пловдив изпраща спешна телеграма до министъра на Вътрешните работи: „Какво да правим, Владиката иска да се качи на влака с евреите?“ В същото време камбаните на Пловдив започват да бият, за да известят на българските граждани позорния акт на правителството. Няколко часа по-късно пристига официалната заповед за отмяна на депортрането и хората се прибират по домовете си.

Българската православна църква реагира особено последователно, като окурява морално както евреите, така и множеството българи, несъ-

гласни с политиката на правителството с мотива, че гоненията на евреите са удар по самата България. На 16 март 1943 г. е съвикано извънредно заседание на Св. Синод на Българската православна църква. Митрополитите изготвят официално писмо до Богдан Филов, в което категорично изразяват възмущението си от намерението на правителството да депортира евреите. Изтъкват и осъждат расисткия принцип на Закона за защита на нацията и заявяват, че Българската православна църква не може да измени на повелите на Свещеното Писание и да откаже помощ на гонените и онеправданиите. Настоява се за смекчаване на ограничителните мерки както за християните от еврейски произход, така и за евреите изобщо. Св. Синод гледа с негодуване на решението на правителството да не признава кръщелните свидетелства на покръстените евреи и смята да уведоми министъра на Външните работи и изповеданията, че Църквата няма да се подчинява на подобна правителствена наредба. Накрая на заседанието решават Видинският митрополит Неофит да търси възможност

да бъде прием от Царя, на когото възлагат най-големи надежди.

Най-влиятелната личност в Българската православна църква – митрополит Стефан, изпраща специално окръжно до всички църкви в епархията, с което приканва българите да облечат живота на преследваните, независимо от тяхната вяра, и призовава църковната институция да подпомага еврейските семейства във всичко. Месеци наред той води активната си дейност против депортирането и срамните правителствени планове чрез всички средства – осигурява нееднократно реакцията на Светия Синод, произнася речи, пише писма, увлича след себе си много хора, окурява „покръстването“ на евреи с цел спасението им, укрива в дома си главния равин г-р Ашер Хананел ...

Димитър Пешев решава да постави въпроса пред Народното събрание, за да осути възможните следващи стъпки от страна на правителството за депортирането на евреите. На 17 март той пише остро писмо, в което изобличава правителството за тайните му

Митрополит Кирил Български (1901–1971)

Кирил е висш български православен духовник, историк, академик, доктор по богословие и обществен деятели, Пловдивски митрополит, пръв патриарх на Българската православна църква, след Възстановяването на патриаршеския ѝ статут през 1953 г. и Софийски митрополит. Роден е през 1901 г. в София под името Константин Марков Константинов. Родителите му са албанци, преселени в София. Учи в Софийската семинария и богословие в Софийския университет „Свети Климент Охридски“, а после следва в Белград, в Загреб, Черновци (дн. в Украйна), специализира философия в Берлин. Приема монашество още като студент. От 1926 г. е учител в Духовната семинария в София, ръкоположен е за Стобийски епископ,

а през 1938 г. е назначен за главен секретар на Светия Синод. Избран за Пловдивски митрополит. След комунистическия преврат на 9 септември 1944 г. е арестуван по лъжливи обвинения и лежи няколко месеца в затвора, но не е осъден. През целия си живот издирива и изследва българската културно-национална и църковна история, неговите научни трудове са значителни по обем и съдържание. Той е доктор хонорис кауза на Софийската, Московската и Санктпетербургската духовна академия. От 1948 г. е подпредседател на Националния комитет за защита на мира, а от 1950 г. – член на Световния съвет на мира. Умира на 7 март 1971 г. Погребан е в църквата „Успение на Св. Богородица“ в Бачковски манастир.

споразумения и събира 43 подписа на депутати от правителственото мнозинство в защитата на този текст.

„Тя (депортацията на българските евреи) би лепнала на България незаслужено едно петно, което не само ще ѝ тежи морално, но и политически ще обезсила всички нейни аргументи от такъв характер, към които тя сигурно ще има нужда да прибягва във въдещите свои международни отношения“ – се подчертава в него.

Писмото се оказва решаващо за последвалите събития. Разкриването на тайния план и превръщането му в публично достояние взривява общественото мнение и предизвиква активното поведение на целия български народ в защитата на евреите. Поради своите действия Димитър Пешев загубва поста си.

Когато Германия слага ръка на Тракия и Македония, Димитър Пешев хвали Хитлер пред парламента и го определя като „най-великият водач на времето, за да се прекъсне Веригата на миналото, да се изгради нов, по-справедлив свет, нова международна общност“. На 19 ноември 1940 г. той председателства без възражения парламентарната сесия по приемането на разсветите закони. А по повод присъединяването на България към „осма“, казва: „Мислех, че придържането към Тристранния пакт беше неизбежно, неминуемо, защото този беше единствен

ният път, по който България щеше да се спаси, да избегне голямото зло и да стане аrena на военни операции, да бъде окопирана от Германия и да бъде въвлечена в конфликта“.

Осъществяването на националния идеал все повече очертава силуета си – да се възвърнат Тракия и Македония към българските територии – лелаяната мечта на поколения българи. Сега се появява тази възможност. Осъществяването на националистическата мечта обаче означава да бъдат пожертвани евреите. Величието на тези български държавни мъже тогда се състои в това, че те поставят живота на българските евреи по-високо, отколкото осъществяването на българския национален идеал. Те избират да поемат отговорността съгласно съвестта и морала си, изправяйки се срещу целия свят, срещу германската мощната машина, срещу съпартийците си в служба на каузата.

Междувременно Александър Белев, шеф на Комисарството по еврейските въпроси, поръчва и заплаща специални транспортни кораби, които чакат на българските дунавски пристанища „товара“ си – българските евреи. Корабите се връщат празни там, откъдето са дошли, а Белев е принуден да заплати госта Висок наем за престоя им.

Протестните манифестации създават възможност цар Борис III да от-

мени депортацията на евреите от „стара България“. Има предположения, че протестите са поощрявани и от задкулисни комбинации на самия цар. В началото на април 1943 г. цар Борис III се среща с германския министър на външните работи Йоаким фон Рибентроп в Берлин и двамата водят разговор по „еврейския въпрос“. Царят твърди, че „евреите у нас са шпаньоли“ (испанци), малко на брой и „съвсем не играят тази роля, както в други страни“, на което Рибентроп отговаря: „евреите си остават винаги евреи“. И още:

„Царят – пише Рибентроп – ми заяви, че досега е дал съгласието си за изселването в Източна Европа само на евреите от Македония и Тракия. От евреите в самата България той иска да изсели само малък брой боловешвишки-комунистически елементи. Останалите пък 25 000 възnamерява да събере в концентрационни лагери в страната, защото се нуждаел от тях за строежки на пътища“.

След осуетяването на депортацията през март 1943 г., цар Борис III одобрява план Б, според който мъжете евреи са изпратени в трудови лагери, а българските еврейски семейства са разселени в малките градчета и села, което съвсем съсипва организацията за по-нататъшното им депортiranе: Вместо да бъдат събрани на едно място, както са първоначалните пла-

нове, за да могат лесно да бъдат извозени до Полша, след разселването те се разпръскват и депортацията им става практически невъзможна.

„Вярно е, че имаше гонение срещу евреите в България, но никога не е имало такова индустриско унищожаване на нацията, както в Европа. Имаше български лагери и в Америка мислеха, че това бяха онези страшни концлагери, с кули, телените мрежи, пазачите със шмайзери... Не беше така. Работниците съвършаваха работа в 11.30 ч. наобяд, работеха не много тежко, имаха вечеринки, накрая на седмицата много от тях получаваха отпуска за уикенд. Баща ми бягаше от лагера всеки петък и извънеше въкъщи. Майка ми беше изплашена за живота му, а мой изваждаше снимки от джоба си, на които се виждаха еврейските работници, усмихнати, снимани с техните пазачи, техният комендант държи бутилка вино... На 1 септември всички студенти бяха освободени от лагерите, да не загубят годината в университета. От 1 октомври до 1 април всички други бяха освободени и си стояха въкъщи. И германците го знаеха.

Ние бяхме в едно малко планинско селце и моите най-добри спомени са от там. Майка ми, с жълта звезда, се снима с 4 българки, усмихнати срещу фотографа. Къде в Европа 4 неевреи щяха да бъдат толкова смели да

Стефан I Български (1878–1951)

Екзарх Стефан I (светско име Стоян Попгеоргиев Шоков) е висш български православен духовник и екзарх на Българската православна църква (1945–1948). Роден е на 7 септември 1878 г. в с. Широка лъка. Завършва духовна семинария в Самоков, след което работи като учител в с. Солища. От 1900 до 1904 г. учи в Киевската духовна академия, която завършва със степен „каноник на богословието“. Следват 4 години в Пловдивската мъжка гимназия, а от 1907 до 1910 г. преподава в Цариградската духовна семинария. На 16 октомври 1910 г. е постриган в монашески чин с името Стефан, а три дни по-късно, става протосингел на Българската Екзархия в Цариград. Подпомага покръстването на помациите в новоприсъединените към България земи след Балканските войни. Сътрудничи на Карнегиевата комисия и комисията по сключване на мира с Турция през 1913 г. През късната есен на същата година архимандрит Стефан, заедно с екзарх Йосиф I, се завръща в България и се установява в София, където вече е седалището на Екзархията. От 1915 до 1919 г. специализира богословие в Женева и защитава докторат във Фрибур, Швейцария. По време на престоя си там той е член на „Българския съюз“, който има за цел да отстоява българските национални интереси в чужбина и е

един от най-действитите представители на българската емиграция в страната. Владее няколко чужди езици. През 1921 г. е ръкоположен за Маркианополски епископ, а през 1922 г. е избран за Софийски митрополит. Именно той отслужва заупокойната молитва в църквата „Света Неделя“ на 16 април 1925 г., когато е извършен Атентата. Междувременно свещовни войни представлява Българската православна църква на множеството международни конференции. На 21 януари 1945 г. е избран за български екзарх и се противопоставя на участието на свещениците в политическия живот в страната. Поради откритото си несъгласие с политиката на комунистическата власт на 6 септември 1948 г. е принуден да подаде оставка като български екзарх. На 24 ноември същата година е интерниран в село Баня, Карловско, където умира през 1957 г. Погребан е в катедралната църква „Успение Богородично“ на Бачковския манастир. Екзарх Стефан е автор на множество слова и богословски трудове, между които „На път за Дамаск“ (1932), „Българската Църква“ (1932), „Същината на пасторското служение“ (1935), „Религия и наука“ (1937).

Димитър Йосифов Пешев (1894–1973)

Димитър Пешев е роден в Кюстендил през 1894 г. Учи право в Софийския университет „Свети Климент Охридски“, но прекъсва образоването си, за да участва в Първата световна война. Работи като съдия в Пловдив и София, по-късно като прокурор, а от 1932 г. е адвокат. Участва в Управителния съвет на Българския туристически съюз и на основаната през 1934 г. банка „Български кредит“. През 1935 г. става министър на правосъдието в първия кабинет на Георги Кьосеванов (1935-1936 г.). През 1938 г. и 1940 г. е подпредседател на ХХIV и ХХV Обикновено Народно събрание. Поради инициираното от него остро противестно писмо до министър-председателя Богдан Филов против депортацията на българските евреи, подписано от общо 43 народни представители, е свален от поста си. През 1945 г. Народният съд го осъжда на 15 години затвор „за фашистка дейност и антисемитизъм“. След застъпничеството на евреи, имащи влияние в комунистическото правителство, е освободен след 13 месеца. Умира в нищета през 1973 г.

Уважаеми Господин Министър-Председатели,

Чувството на голяма историческа отговорност, която ние носим наред с правителството, в съдбеносните моменти, които превъзвишава нашия народ, както и нашата неизменна преданост към политиката и режима и желанието ни да допринасяме непрекъснато всичко, което е по силите ни за техния успех, ни дават смелост да се обърнем към Вас с надеждата, че Вие те постремите нашата постъпка с вера в нейната добронамереност и искреност.

Напоследък известни разпореждания на властите показват, че се въззначават и приложват некакви нови мерки срещу лицата от еврейски произход. Какви са точно тези мерки, на какво основание се взимат, какво преследват и какви съображен

чили - за това липсват меродавни обяснения от о

дълго -
даже, господин министър на вътрешните работи в

народни представители потвърди, че не предстоят

старите предели никакви изключителни мерки, кои

ли изпело. Действително, последва отменяване на

ния от този характер.

Вземайки повод от всичко това, как слухове, ние си позволяваме да се обърнем към подобни общи мерки за създаване на

Нашата единствена молба е при притъм и да било мерки, да се държи сметка са нужди на държавата и народа в момента, като вид, обаче, интересите на престижа и моралните ред.

Ние не можем да бъдем против мята за сигурност на страната в времето, ко бравяме, че в тези решителни събития все пречи на държавата и на Народа в технит да бъде обезвреден. Касае се и за успеха дана от правителството с наше одобрение която ние съзнательно и гордо вложихме тал.

Отстъпването на всички права на евреите и то не може да стига само при упражнението ме да не граници на действителните нужди и да

прегърнат една еврейка и да се снимат заедно? Тази снимка попадна у една американска художничка и по ней тя нарисува огромна картина, която беше показана в цяла Америка и се казваше „Толерантност“.

Това беше българският дух. Няма такова нещо като по-висши и по-нисши народи. Единствената страна, в която се развиха човешки чувства и никакво ге ление нямаше на висши и нисши народи.

Много евреи от Европа биха дали мно-

ОБРАЗИ

-3-

Приемете, Господине Министър-Председател, нашите о
къмъ Вас почитания.
София, 12 март 1948 год.

Свищаров
Сп. Маринов
Ал. Гатев
Т. Кожухаров
П. Михайлъв
Хайдутов
М. Чирюнджеев
С. Киров
Кендеров
Н. П. Николов
Стеван Караджанов
Опиро Станчев
Дончо Узунов
К. Ив. Йотов
Данаял Жечев
П. Кюсевинцов
Андро Христов Дулчев
Георги Миков Нинов
Алекс. Цанков
Ник. Ив. Василев
Вас. Хр. Велчев
Др. Дуров

Подписали:

Дим. Петров
Дим. Икономов
Ив. Д. Минков
Ил. Славков
Г. П. Стефанов
Стей. Стателов
Ив. В. Петров
Г. Тололов
Ал. Симов
Т. Стоилков
Филип Махмудиев
Димитър Атанасов Арнаулов
Кирил Шопов Арнаулов
Петър Милков и. Петров
Ив. К. Вазов
Георги Рафаилов Попов
Ив. Бешков Лунов
Ник. Ив. Градев
Р. Маринов
Хр. Ст. Таневски
Пан. Станков.

го, за да изтърпят за кратко време лишенията на българските евреи, но да запазят живота си"...

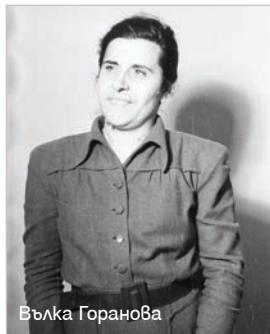
Разказ на проф. Михаел Бар-Зоар при последното си посещение в България

На 24 май 1943 г. след молитва в малката синагога в работническия квартал Ючбунар в София събраното голямо

множество се отправя на демонстрация към Двореца. Манифестацията на 24 май е оглавена от Вълка Горанова и комунистическата партия. Много смела постъпка, понеже тя гва пъти е осъждана на смърт и няма никакво основание да се явява публично по това време. Манифестацията е разгонена и като резултат са предприети множество арести на водачите на еврейската общност, които биват въдворени за няколко месеца в български лагер.

Благодарение на намесата на Двореца, десетки български семейства от еврейски произход получават изходни визи и паспорти, с които напускат страната. Семейство Розенбаум заминава за САЩ, изпратено лично от приближенни на царя до граничния пост. Царица Йоанна не веднъж успява да издейства италиански паспорти за евреи, които да преминат транзитно през Италия към Аржентина и други страни. За благоразположението на управляващите кръгове към евреите говори и фактът, че нелегално през Румъния и България за Хайфа, Палестина, преминават много румънски, полски, чешки, унгарски и литовски евреи.

През август българското правителство отново е под натиска на германските власти, които настояват за депортацията на българските евреи. Лично германският посланик Бекерле докладва, че очевидно депортацията на евреите в България няма

Вълка Горанова

да се осъществи, защото „никой не може да убеди българите да мразят евреите“. Тои обвинява българите, че не могат да мислят като германците и че поради своя близък живот с много други народи, просто не разбирам

зашто трябва да мразят евреите.

„Израснал от части с гърци, турци и цигани, обикновеният българин не разбира смисъла на борбата против еврейството, още повече, че и расовият Въпрос по природа не му е понятен.“

Известно е че цар Борис III, които подpisва антиеврейското законодателство през 1940-41 г., по-късно и особено по време на последните си разговори с Хитлер (август 1943 г.) фактически се противопоставя на депортациите на евреите от „стара България“, както и срещу изправянето на български войски на източния фронт. Скоро след тази среща с Хитлер, цар Борис III умира.

* * *

Само две години след тази достойна история, в условията на народна демокрация се случват събития, които предизвикват у слушателя търпение, голяма доза горчивина и вътрешно негодуване. Двайсет от четиридесет и тримата депутати, подписа-

ли историческото писмо през март 1943 г., са осъдени и убити от Народния съд. Димитър Пешев е осъден на 15 години затвор „за фашистка дейност, антисемитизъм и преследване на евреите“. След застъпничеството на Влиятелни сред комунистическото правителство евреи, той е освободен след 13 месеца. Същият този адвокатски съюз, защитил евреите, изгонва адвоката Йосиф Яшаров, обявил се в подкрепа на Димитър Пешев. Същият състав на СВ. Синод не може да защити своите свещеници от репресии, гори не може да защити българските православни християни, които влизат в черквата да запалят свещичка на Великден.

Историята със спасението на 49 000 български евреи потъва във вълните архиви и народната власт прави всичко възможно тя да бъде забравена.

„Една от причините историята с българските евреи да не намери своята публичност е страхът на управляващата комунистическа власт да не би случайно да подари една от най-благородните български страници на своите идеологически врагове. Защото няма как да обясним тази история, без да бъде споменато името на Димитър Пешев...“ – казва президентът Петър Стоянов.

Ако можеше да поставим всичките си чувства или в бялото, или в черното квадратче на шахматната дъска, щеше да е просто и веднъж завинаги. Това обаче е невъзможно. Защото

имаше мъчители, имаше и спасители; имаше спасени – близо 49 000 души от „стара България“, но и такива, които бяха натоварени в „конските“ вагони към лагерите на съмртта – 11 434 души от Тракия, Македония и Западните покрайнини. Ако някой спаси пет деца от горящата къща, трябва ли да бъде обвинен, че не е спасил останалите 48?!... Имаше българи, които приютиха прокурените от домовете им еврейски семейства и споделиха с тях хляба си, чергата си, живота си, и други, които пишеха табели „Входът за евреи забранен“ и се обогатиха от тяхните имоти. Въпрос на гледна точка и позиция – къде ще поставим уврението, съобразно собствените си пристрастия. Каквото и да речем, обаче, нека да помним колко болезнена рана е Холокостът за хората, които са го преживели, и нека казаното да не спекулира със страданието им, както и да не предизвиква нова вълна на омраза.

Българските евреи бяха спасени, защото всеки направи онова, което можеше да стори от позицията, в която се намираше. И нямаше да се случи чудото на спасението, ако всеки действаше сам. При все, че Димитър Пешев умря в нищета, забравен от всички, историята никога не забравя делата на праведност. Както помни имената на всички, които загубиха постовете, притежанията си, живота си, но направиха нещо значително за други хора – това наследство сега е наше и нека да живеем достойно с него. ■

Прескoп
шарено

Ралица Кърстева

ЖИВОТЬ като тренировка по мечтане

разговор с писателя **Владо Любенов**

Владо Любенов е роден на 21.08.1961 г. в София. Завършил е Софийския университет "Св. Климент Охридски", специалност „Право“ и работи като адвокат. Автор е на седем стихосбирки, между които: „Селски нощи“ (1995;

с конкурс на Националния център за книгата), „Брачни сонети“ (2002), „Адвокати и пеперуди“ (2007), „Неравноделни тактове“ (2012), на книгата с разкази „Рокля за двама“ (2010) (в сътрудничество с Габи Генчева) и на романа „Емигрантът“ (2012). Автор е и на документалния филм „Йордан Кръчмаров – един забравен поет“ (2003). Член е на Съюза на българските писатели от 1995 г.

Често се питах откъде изва енергията на Владо. Толкова много разочарования и загуби, а на – нак е готов да опита отново. Дали защото беше физически здрав по природа, Владо не се разболя през тия години, в които бяхме заедно, нико един път; дали защото пък беше роден оптимист по душа... Вярно – спортуваше много, но и мечтаеше много. Понякога си представях как след време в една голяма зала хората тренират мечтане. Представях си уреди за вдигане на тежест, като на всяка тежест е изписана по една тяхна мечта. Те непрекъснато се движат, напъват, мъчат, но изтласкват тази тежест долове.“

Из „Емигрантът“

„Вътрешната хармония е най-важното, което трябва да постигнеш, независимо къде се намираш“ – това бяха едни от първите думи на Владо Любенов в нашия разговор. Едва ли има някой, който да не си е казвал същото, поне веднъж, но от казването до постигането пътя сякаш е безкраен. Път, който неусетно ни превръща в самотни бегачи на дълги разстояния. Все тичаме да се спасим от нещо, заминаваме и се връщаме, и винаги ни остава още съвсем малко, покато пристигнем. Историята на Владо от романа „Емигрантът“ не е подходяща за рафта с биографии на велики личности. Тя е вечната история на човека с „малкия“ живот – този, който неизменно потегля на някъде, който рязко прави планове, но

упорито тренира мечтане – и ако има ноука в нея, тя не е в края, а в началото – още на тръгване. Но това е и друга история – за добротата, смеха и онова обещано място в собствения ни живот, където всяка първа стъпка започва от сърцето.

Вромана казвате: „**Завръщаме се, за да подгответим новото си бягство.**“ Защо Все се лутаме тук и там, Все бягаме от нещо, а после се връщаме?

Това според мен до голяма степен се дължи на липсата на самочувствие, от която извършва нетърпението и тази невъзможност на характера да дочекаш момента, в който ще се утвърдиш. Оттам извърши и тази хаотичност. Вярно е също, че и времето ни е болно, то прави и самите нас болни, и сякаш Все ни пречи да имаме самочувствие. Освен това тук като че ли нуждата да постъпваш правилно вече не съществува – хора много по-умни могат да кажат защо се случва това. В „Емигрантът“ има една реплика, която много обичам: „Той осъзнаваше смътно, че тук е аутсаудер заради честността и добротата си и въпреки това непрекъснато се стремеше да я подчертава и налага.“ Труман Каноти, доколкото си спомням, говори за „непригодните“ хора, които са ви-

наги на път, винаги неспокойни, не се чувстват на мястото си в този свят и сякаш са неспособни да се справят. В този смисъл главният герой в романа – Владо, е типичен пример – и той е винаги на път, вечният емигрант, на когото Все му остава „още съвсем малко най-сетне да си уреди живота“. Едно от нещата, които си мислех, докато пишах романа, Всъщност беше именно как животът ни се случва докато правим планове за бъдещето. От друга страна, ако свържем отечеството с идеята за отец, за бащата – човек Вярва, че баща му ще е добър с него и в същото време Все иска да избяга, да се освободи от Връзките, които го задържат на едно място. Но и Все го тегли да се върне. Блудният син винаги иска да се върне.

Добрите и честните хора ли са неуспешниците в живота?

Според мен по-скоро е характер. Не всички от тях непременно са добри, но те – ако си позволим да ги наречем дребните, незначителните хора – Всъщност ни напомнят, че да си успял и богат не е единственото, към което можеш да се стремиш, показват ни ценностна система, при която удовлетворението от семейството, приятелството, от творчеството, е напълно достатъчно.

За Владо, например, семейството и децата са центърът на неговата Вселена. Колко са хората, на които това им е достатъчно? Владо е реален герой, в момента живее в Германия. Той е непоправим оптимист, с изключително чувство за хумор. Един мой приятел казва – затова романът е с отворен край, защото Владо не спира да мечтае – Всеки неуспех ражда просто нова мечта, той упорито се стреми да осъществи всяка една от тях и никога не се отказва. А не правим ли всички същото през целия си живот... тренираме мечтане..

Настина ли мислите, че „българинът е беден, защото е алчен на гребно“?

Тази реплика я чух в трамвая от една група роми, странно нали, сумите им ме поразиха, затова реших да ги използвам в романа. Вярно е, че мислим на гребно, оттам идвам и повечето ни беди, но това е така, защото ни е такова и битието. Мисля си и друго обаче – човек, за да постигне нещо, и то да е истинско, трябва да го е изстрадал. Когато го няма страданието, което да съживи силите му, той като че ли само маркира живота.

загърбва важните неща и се отпуска. Трябва да се бориш и да не се предаваш, това е.

Има един немски мислител – Йохан Фихте – той казва, че човек е инертен по природа и предпочита да е в състояние на покой, по-малко иска да мисли, да действа и да поеме инициатива. И според Кант човек е ленив по природа. Тази леност според мен е една от причините за задълбочаване на проблемите ни. Светът по принцип се стреми към ентропия и смърт, към дисонанс, затова ние не бива да спирате да се движим. Не искам да съмzugактивен, но това е истината. При човека действат три вида движение, които той трябва да поддържа непрекъснато – движението на ума, на чувствата и на тялото. Поне движение от тях трябва да поддържаш в теб, ако оставиш някое да спре, тръгваш надолу.

Смятам, че комплексите ни – това, което осъзнаваме като дефицит в себе си и в живота си, би трябвало да ни бутат напред и преодоляватки ги, да се осъществяваме чрез тях. Да черпим сила от проблемите и недостатъците си, а не само да се оплакваме. Повечето хора само се оплакват и това е най-ужасното според мен. А Владо никога не се оплаква, никога. Давам си сметка, че съм идеализирал образа му в романа, но това е защото съм имал нужда да го идеализирам,

ако не го издигна, то да го отделя от масата, чрез него да дам лице на идея, за която си струва да се живее. Затова исках романът освен да е четивен, да е и поне в някаква степен позитивен, защото ми се струва, че днешната литература е прекалено омерзителна, има твърде много отвратителни неща, които ние така или иначе виждаме всеку ден, така че защо трябва и да ги четем? Мисля, че добрият автор винаги би намерил с какво да възбоди своя читател, да му покаже път за катарзис, най-малко да му предостави възможност за това.

Като приятелството и любовта, които са „единствените сигурни неща, въпреки тяхната безкрайна крехкост“?

Действително, една от големите теми в романа е темата за приятелството. Не се сещам за нищо по-ценно от това да имаш някой до теб – приятел или любим човек, на когото знаеш, че можеш да разчиташ в трудни моменти, който гори само с това, че е до теб, може да те мотивира да постигаш повече и да те направи по-сilen. Самотата е жесток проблем на нашето съвремие – в тия мътни времена човеците са самотни и както се вижда сами не успяват да реализират енергията си, за да я превърнат в нещо полезно.

**Вие сте адвокат по професия.
Как един адвокат пише поезия и романи?**

Да, действащ адвокат съм. Ако направите една справка, ще видите колко много писатели са завършили право – Шарл Перо е такъв пример. Четох изследване, че юристите и лекарите са най-често срещаните в гилдията на пишещите хора. Може би защото тези професии дават огромен опит, ежедневно те срещат с какви ли не хора, със съдбите им, болките и страданията им – срещат те с живота такъв какъвто е. Тези срещи няма как да не въздействат и да не оставят следа в теб. И вероятно именно писането е и начин да съхраниш себе си. А аз явно съм се родил с този стремеж за писане, защото от малък пиша стихове. По-късно се насочих и към прозата, и съм много

доволен, защото тя ми донесе нови усещания.

Общото между професията на адвоката и писането според мен е Въображението, умението да си представяш. За да можеш да обърнеш хода на едно дело например, се изисква умението да си представиш много неща, гори такива, които клиентът е забравил да ти каже, трябва да можеш да създаваш варианти. В поезията правя същото. Впрочем, когато имам тежки дела, не мога да пиша, защото цялата ми енергия отива в делото. Обратното също – когато вляза много на външне в писането, то гава се опитвам да не поемам тежки дела. Правото помага и с това, че ти дава ясна система за обществените закони. Освен това тази професия ми позволява да не съм ограничен в някакво работно време, имам свобода, която е много важна при писането.

Владо Всъщност е мой клиент от десет години. Наблюдавах живота му как минава покрай мен, а и не само неговия. Ако си спомняте в романа как адвокатът казва с малко ирония – когато клиентът няма пари, поне можете да станете кръвни братя. При нас точно така се случи. Интересното е, че в момента Владо получава добра заплата в Германия, обаче го тегли на сам. Каквото печели, го дава за майка си и за децата си. Той е човек, който се раздава, освен това е и много честен – може би защото е вярващ.

Вромана Владо казва, „има нещо съркано в тая професия да си българин“..

Това не е професия...

Нагявам се... но все пак като констатация навежда на мисли, които не са много приятни.

Предполагам, че и на самия Владо не са му харесали особено мислите, които са го довели до тази констатация. Сякаш сме описани да постигнем всичко с повече усилия. При нас има някакво периодично избухване, във всяко едно отношение. Ние не сме спокойна и равна нация, не постигаме себе си по този начин. Някъде четох, че като индивидуалности сме ненадминати, но трябва ли да работим като екип, не се спрavяме добре. Не обичаме да се подчиняваме на авторитети, искаме ние да сме авторитетът. Може би защото винаги е имало някой, който е искал да ни владее – и го е правил, а има два начина да се спасиш от това – или да станеш по-нисък от тревата, или открито да се противопоставиш. Така че това редуване на обществено избухване и замъркане може би е логична проява на характера ни като нация. Но аз съм оптимист, като Владо. Едно мое стихотворение, „Нихилистично“, завършвам така:

*,Е, това е за мене днешка картината,
и Ви казвам, завършвайки своята
пледоария,
че ако хан Аспарух не бе напуснал
Родината – нямаше да я има днешка
България!*

Няма значение дали сме тук или в Молдова, или някъде в Щатите да речем, усещането, че сме българи винаги ще го има, и това е по-важното в случая – така си мисля. Аз самият не бих искал да емигрирам, защото се страхувам да не загубя това усещане – че съм българин.

Обаче Владо казва: „Там е по-хубаво... хубаво е..“ Камо че ли „там“ винаги е по-добре?

Всъщност това не са думи на Владо – преди време една служителка на Външно министерство сподели с мен, а и аз самият се уверих в това, че „там“ просто те унижават по-рафинирано и по-скрито. Вярно, че е по-спокойно и не си така мачкан, но това „по-хубаво“ е една илюзия. Наистина, когато си „там“ и работиш здраво, при тяхната уреденост, шансът да успееш е по-голям. Тук съкаш винаги има нещо, което разбива мечтите и плановете ти, но от друга страна, мисля, че ние искаме да сме осигурени добре, но да не работим много. Не сме дисциплиниран народ и това може би е причината за

страданията ни. Какво значи по-хубаво? Не можеш да искаш всичко да ти е уредено и чак тогава да започнеш да правиш нещо. Това се отнася и до писането. Дисциплината е много важна, защото за повечето неща, които ни носят блага, е нужна дисциплина.

В момента подгответе нов роман?

Все още не ми се иска да говоря за него, но мога да кажа, че това ще е роман за невинността и лудостта около нас, които според мен са много свързани. Още съм в началото, не знам какъде ще поеме текстът.

Б ихте ли казали, че „Емигрантът“ е книга за добротата?

Много от хората, които са я прочели, споделят това. Иска ми се романът наистина да е книга за добротата в отношенията между хората, за приятелството и за това че нищо в живота не трябва да се постига на всяка цена. От друга страна, знаете, че човек винаги търси онова, което му липсва. И може би именно защото на хората днес им липсва добротата, те са я припознали в романа – защото са имали нужда да я видят. Това е обратната връзка, така че гори на мен самият да ми е трудно да го формулирам съвсем точно, щом читателите са го усетили по този начин, това е най-ценното.

Pоманът разказва за една житейска безизходица, обаче не оставя усещане за безнадеждност..

Това е много интересно – и други читатели, с които съм разговарял за романа, казват същото. Радвам се, че е така, защото точно безнадеждност не искам да усещам тези, които четат книгата. Въпреки цялата ни обърканост вярвам, че има нещо в нас, което е светло и оптимистично. С меко сърце би трябвало да се обръщаме към света, така както прави Владо. Казах вече, че той има невероятно чувство за хумор и си мисля, че именно то му помага да не „вкорави“ сърцето си и да не се предава никога. Написаното в книгата е всъщност една нищожна част от разговорите, доброто настроение и смеха, които сме споделяли. Как при толкова много смях животът може да ти тежи, каквото и да се случва? Затова и си мисля, че да се обградиш с хора, които не са вечно начумерени и недоволни, е добър начин да направиш живота си по-лек в днешното омерзително време. Разбира се, всеки си намира своя собствен път, а аз се надявам, че съм успял да предам поне малко от това несравнено усещане за доброта и смях, с което съврзвам нашето приятелство.

Cъс сигурност по онова време на Владо му е било много тежко, но историята му не предизвика съчувствие в мен, а по-скоро усещането, че колкото и да е труден понякога, животът е госта смешен.

Давате ми страхотно послание, благодаря ви. Радвам се, че точно това сте усетили. Мисля, че човек трябва да намери идиличното място в собствения си живот, в което да живее, да се влюбва, да се смее и да запази сърцето си чисто.. Парите не са най-важното нещо. Мисля, че Джек Лондон в „Мартин Идън“ казваше, че човек като успее, започва да вижда другите като неудачници и лумпени, и действително много хора, които имат успешен бизнес, задават въпроса за някого – толкова ли е наивен и глупав, че не може да се оправи в този живот? Има такива хора, защо трябва да ги отхвърляме или осъждаме? Не „силният“ човек според мен е истинският герой на днешното време, а „малкият“ човек – този, който не желае да е „успешен“ на всяка цена, поради това е наречен „непригоден“ и за съжаление е наказван по хиляди начини.

Ето защо добротата и смехът са много важни в тези трудни години – защото идвам от сърцето. Животът наистина е хубав, защото е и смешен, а човек трябва да постига себе си и мечтите си чрез сърцето.

Дреког

, „Шарено“

Необходим ли е Христос

Дякон **Виталий Богданов**

В редакцията на списанието Matrony.RU пристигна писмо от наша читателка: „Моя приятелка, рускиня, кръстена, омъжена за евреин, започна много да се интересува от юдаизма. Тя е търсещ човек, с нея много обсъждаме, сравняваме. Един от нейните принципни въпроси към християнството е: „Какво се е изменило в света с изването на Христос?” Тя казва, че и евреите вярват в спасението, само че Христос не е необходим за това. Пророчествата за благоденствие не са се сбъднали. Да, еднобожието се е разпространило в по-голямата част от света, но с това се занимава и исламът, т. е. то не е показател за месианство. В какво се изразява освобождението на човека от властта на греха? Тя не вижда принципна разлика между Ветхозаветните проредници и християнските светии”.

за спасението?

На Въпроса отговаря дякон Виталий Богданов.

Разликата в представите на християнството и юдаизма по проблема за спасението е принципна. Вие правилно сте забелязали, че в юдаизма, както и в християнството, присъства понятието „спасение“, но самият подход към разбирането на спасението, към това какво е „спасение“, в християнството и в юдаизма е принципно различен.

Спасението в юдаизма, както и понятието за благополучното и добро то изобщо, в по-голямата си част се свежда до сферата на материалното. Именно поради това юдаизъмът е отхвърлил Христос в качеството му на Месия и съвременните догматисти на юдаизма, както изглежда, с право отбелязват, че ветхозаветните пророчества за Месия не са се сбъднали в Христос. Не е настъпил вселенски мир, юдейският народ не е станал върховен управител на цялото човечество, доминанта на

човешкия социум. Не е настъпило обещаното земно царство, където юдеите биха могли да получат ръководна роля, войните продължават, продължават и конфликтите между народите. И в този смисъл юдейските тълкуватели на Свещеното Писание като че имат право. Но само отчасти.

Проблемът е в това, че съвременнищите на Христос и живелите в предишната епоха не са разбрали правилно думите на пророците. Понятието за бъдещото спасение се е възприемало изключително в политически и материалистичен контекст. Това е било продуктувано и от ситуацията, в която се оказал еврейският народ на границата между епохите – под властта на Римската империя, в унизително положение. За разлика от останалите народи, покорени от Рим, евреите са били принудени да плащат отведен данък заради своята религия, защото тя, предполагайки монотеизъм, тоест единобожие, от-

ричала възможността за поклонение и отдаване на божествени почести на императорската персона, което се смятало за залог за политическа стабилност и благополучието на империята. Именно поради това у римляните възникнал проблем с приемането на религията на йодейте. При завладяването на другите народи подобни трудности нямало. Жителите приели боговете на Римската империя като свои, римските управници включвали боговете на завладените страни в своя пантеон, и това гарантирало политическа стабилност. С йодейте

се появили трудности, не всичко било толкова просто. Но в крайна сметка римляните сметнали за възможно да запазят на йодейте правото им да изповядват своята религия, на първо място по силата на своята принципна Веротърпимост, както и вземайки под внимание отговарянето на йодейската религия на две основни критерия: древността на тази религия и принадлежността ѝ към конкретен народ и етнос. Тоест, религията на йодейте била вяра на конкретен народ и се изповядвала от него от древни времена. Това давало основание на римляните

Уилям Холман Хънт, Намирането на Спасителя в храма

да смятат, че йоаимите имат право да изповядват тази религия. Но по силата на това, че тя може би била единствената монотеистична религия по онова време и за евреите поклонението на римския император като на божество било немислимо – това поклонение било заменено с крайно обременителен, солиден данък.

Намирайки се в това унизително положение, и в политически, и в емоционален контекст, йоаимите с нетърпение чакали пришествието на Месия, който би ги избавил от това бреме, от необходимостта да се подчиняват на властта на езичниците (които били хора „второ качество“ по мнението на йоаимите), и не само да се подчиняват, но и да им плащат данък.

И когато в света дошъл Иисус Христос, то много от йоаимите – Негови съвременници, виждайки чудесата, които Той Вършел, се стремели към Него, ходели след Него, слушали Неговите поучения. Но те много бързо започнали да разбират, че Христос им говори далеч не за това, за което те биха искали да слушат, и което очаквали от Христа. Този вътрешен конфликт на йоаимството, съвременно на Христос и Неговата земна проповед, е особено ярко изразен в Евангелието от Йоан Богослов, когато Иисус говори за Своята духовна същност, за

Своята Единосъщност с Бог Отец. И особено когато разкрива на хората тайнството на Евхаристията и говори за Себе Си като за хляб, слязъл от Небето. Когато Христос им говорел за това, йоаимите отговаряли: нашите бащи ядоха манна в пустинята и умряха, а Ти каква личба ни даваш? На което Христос отговарял: „Вашите бащи ядоха манна в пустинята и умряха, а Аз съм живият Хляб, слязъл от Небето. Вашите бащи ядоха манна в пустинята и умряха, а който ще яде този Хляб, той винаги няма да умре и ще има живот в себе си, който Аз ще му дам“. И обратно – „Истина Ви казвам, ако не ядете плътта на Сина Човечески и не пиеме Кръвта Му, няма да имате живот в себе си“.

Тези думи на Спасителя за Небесния хляб йоаимите разбирали в буквален смисъл. Малко по-късно, на празника Шатри, Христос открыто им говорел за Свое то Божествено достойнство и за това, че Той знае за желанието на много от тях да Го предадат на смърт, защото Неговото слово не се побира в сърцата им. На това слушащите Го отговорили: „Наистина, Ти си самарянин и в Тебе има бяс“. И след тези думи Той открыто говорел за Свое то месианско достойнство, а йоаимите, както се казва в Евангелието, взели камъни, за да Го убият като богохул-

Историята на Адам и Ева. Сестра Иоанна Рейтлингер

ник и човек, произнасящ най-страшно кощунство. Още малко след това, на празника Обновление, когато Иисус на Въпрос от народа: „Кажи ни откъде – Ти ли си Христос?” отговорил утвърдително и добавил: „Аз и Отец едно сме” – юдеите отново взели камъни, на което Христос им отговорил и казал: „Много добри дела извърших пред Вас. За кое от тях искате да хвърлите камък по Мене?” „Не за добрите дела – отговорили те, – а за това, че Ти, бидејки човек, правиш се Бог” (Йоан. 6:30-58; 8:37-59; 10:24-33).

И това принципно неразбиране на Месия като Бог, дошъл да измени човешката природа, предизвикало у юдеите упорито нежелание да приемат Христос като Месия и Спасител. Разочаровани от Него, както знаем, юдеите

в по-голямата си част предали Христос на най-жестоко и страшно наказание и се развали по този повод. На страниците на Евангелието виждаме сцени на злорадство, на ликуване по повод на смъртното наказание на Христос сред очевидците на това трагично събитие. И след това юдеите станали не само врагове на християнското учение, но и отявлени противници на разпространяването на това учение в света, хора, които се противопоставили на умножаващата се Христова Църква и си поставили за цел и смисъл на своя живот противействието и по възможност окончателното изкореняване на християнството на земята. Защо?

Работата е в това, че юдеите възприемали Месия и Неговото учение изключително в материален и поли-

тически контекст, и след Христово-то Възкресение продължили да Го Въз-приемат именно така. Съвременният класически юдаизъм твърди, че Месия ще бъде съвсем обикновен плътски човек. Разбира се, той ще бъде дълбо-ко религиозен човек, ще бъде потомък на Давид, но при тях няма и най-лек намек за това, че той по никакъв начин, макар и мистичен, ще бъде свър-зан с божеството, да не говорим за това, че ще бъде Въплътен Бог.

Това ще бъде политически деятел, притежаваш особени свръхчестес-твени сили. Човек, способен да изцелява болести, да изпраща недъзи, бедствия и наказания, и обратно, да избавя от тях. Ако се вгледаме в описанието на свойствата, които съвременните юдеи очакват от своя Мишах, ще видим тяхното необикновено сходство с онези черти, които християнство-то приписва на личността на Анти-христа. Юдеите чакат своя Мишах, който ще бъде тихен Цар, и виждат спасението също така изключител-но в материален контекст. Това, на първо място, е националистичното предпочтение на юдеите пред целия останал човешки род. Еврейският на-род ще бъде първенствувавща нация, народ, по-издигнат от всички други народи на земята. И тук трябва да бъдем справедливи, да бъдем честни

и да посочим удивителното сходство на тази идеология с идеологията на нацизма и фашизма. В този план те на практика не се различават по нищо. Спасението ще се състои в получа-ването на материални блага, в полу-чаването на достойно равнище на живот, в получаването на религиозна и политическа власт над другите на-роди.

Естествено, християнското спасе-ние подразбира съвсем различни цен-ности. То се състои в изцелението на човешката природа, повредена от грехопадението на прародителите. Християнският Месия, Иисус – това е Въплътилият се Бог, Който по не-постижим за човечеството начин взел на Себе Си падналата природа и я преобразил и изцелил от греха и смъртта. За да разберем това, тряб-ва практически да изясним въпроса: в какво се състои това падение?

За това трябва да разгледаме защо са били изгонени от Рая Адам и Ева. Сред хората, недобре запознати с християнското учение, битува мнението, че те не послушали Бога, запо-вядал им да не вкусват плодовете на едно от дърветата, и за това Яхве ги изгонил от Едемската градина. Това е много примитивен и повърхностен подход. Проблемът е много по-дъл-

бок и се състои в това, че изкушаването на прародителите от дявола било насочено против Бога. Змията, в образа на която всички християнски тълкуватели видят саманата, обръщайки се към Ева, попитала: наистина ли Бог им е забранил да ядат от всички плодове в градината? Това била несъмнена лъжа, но тя трябвало по никакъв начин да започне този разговор. Като баща на лъжата, дяволът започва с измама. Змията продължава: „А защо?“ „Зашто – отговорила Ева – Бог ни е казал, че в този ден, в който ядем от дървото, ще умрем“. И по-нататък змията продължила да клевети Бога: „Той се страхува, че вие самите ще станете богове в деня, в който ядете от плодовете“.

И, както е казано в книга Битие, Ева погледнала дървото и видяла, че то е красиво и плодът му е желан, защото дава знание. И яла, и дала на мъжа си – и той ял. Но тук станала още една измама. Вместо очакваните свръхестествени способности, които според идеята трябвало да се открият веднага след вкусването на този плод, Адам и Ева всичко на всичко видели, че са голи. Те видели себе си сякаш в крило огледало. Видели своята съвършена, гадена им от самия Бог човешка природа такава,

че тя предизвикала в тях смущение и желание да я скрият. Хората започнали да се срамуват от своята полова принадлежност, явил се желание да прикрият половите си органи с нещо. Появил се срам от телесността, какъвто преди това нямало (Бит. 3:1-7). Тук започнала видимата проява на грехопадението. Но в какво се състояла неговата духовна, вътрешна същност? Човекът сам пожелал да стане като Бог, човекът пожелал да постигне тази тайна със собствения си ум.

Бидејки сътворен и намирайки се на екзистенциално равнище на съвсем различна степен от Бога, човекът сам решил да стане Бог с помощта на никаква свръхестествена сила.

И с това започнал Вражда против Бога, защото в такъв случай Бог би му бил просто ненужен, ако самият той беше станал Бог за себе си. Това било предизвикателство към Бога. И, разбира се, измама. И дяволът, който сам още преди се препънал и погинал от тази самоизмама, който, искали да стане Бог, се оказал низвергнат от Небето, пожелал да унищожи и човека, да всели в него тази духовна смърт, тази гордост, тази идея

самият той да стане като Бог, да стане самобожества. И това самобожествяване подсъзнателно или осъзнато представлява грехопадението, което направило невъзможно по-нататъшното пребиваване на човека с Бога.

Бог не е нищо друго, освен източник на Живот за човека, както казва Битие: „И създаде Господ Бог човека от земна пръст”, от глина, от безформено вещества, придал му форма, и след това направил най-главното – „вдъхна в лицето му дихание за живот; и стана човекът жива душа” (Бит. 2:7). И след това, когато човекът отхвърлил това участие на Божеството в своя живот, следващи дяволската измама, той се оказал отделен от този източник на Живот и престанал да го има в себе си. Станал сформиран, ако така можем да се изразим, от фрагмент от веществото. Но той изгубил източника на Живот, и от това последвала болезнеността, физическата смъртност и стремежът да замени Бога със себе си, а заобикалящата го природа, която и досега се простирала около него, да направи заместител на онзи Едем, от който бил изгонен, да направи за себе си Рай на земята, където той би бил Бог за себе си.

В това се състои повредеността на човешката природа, в това, че оттогава мерило за всичко представлява човекът и неговите потребности, и по своята същност всички постижения на цивилизацията от самото начало са били насочени към опита изкуствено да се пресъздаде изгубеният Рай тук, на земята. И в този опит човек често забравя най-главното: че причина за загубата е станала духовната смърт, духовната Вражда против Бога.

А Христос, Въпълъщащи се, дошъл да премахне тази Вражда, приемайки на Себе Си същата тази природа. Той я умъртвил на кръста и след това в Свое то Божество я възкресил и обновил. И чрез съ-причастие със Себе Си, чрез тайнството на Евхаристията дал на всеки вярващ в Него човек възможност да се приобщи към това Възкресение. Чрез умъртвяването на този Ветхи човек в себе си, който се стреми към самообожествяване, и възраждането на Новия Адам, който усеща Христа в себе си чрез съ-причастие с Него.

Въпросът за това в какво е била принципната разлика между привържениците на Ветхия и тези на Новия

Завет, се разполага в същата плоскост. За тази цел трябва да разберем какво е Ветхозаветният Закон. Той е бил даден от Бога на Ветхозаветния човек, стремящ се с всички сили към самообожествяване, за да го огради от тази мисъл. Но този закон в своеето скрупулъзно разписание на живота и бита на човека до най-малките подробности не можел да даде главното – да изцели духовното поражение на човешката природа. Той можел само леко да намали последствията от тази духовна катастрофа, но не и да я отстрани. Това можел да направи само Бог. И потомците на Авраам, като приели Моисеевия Закон, изпълнявали това, което им било заповядано от Бога. Те изпълнявали тази формална заповед за послушанието, която не могли да изпълнят прародителите, и чрез това получавали надежда за спасение след извнането на Месия.

За праведността на Закона обстойно и подробно пише в своите послания апостол Павел, който казва, че ако човек можеше да се оправдава чрез дела на Закона, то не би се спасила никоя плът (Рим. 3:20), преди всичко поради това, че изпълнението му до най-малките подробности без никакво отстъпление просто не би било възможно. Освен това самите постановления на закона не биха могли да направят човека свят, гори и този, който се стреми към тази святост и

желае да живее по Божиите заповеди. За такъв дисонанс във взаимодействието между желанието да се живее по правда и влиянието на корена на греха в човешката природа върху него много образно говори апостол Павел: „Не доброто, което искам, правя, а злото, което не искам, него върша“ (Рим. 7:19). Защото този корен на греха живее в човека. Но той може да бъде победен единствено „със силата на живеещия в мен Христос“, който умря, за да възкръсне. „И вече не е живея, а Христос живее в мене, който ме възлюби и прегаде Себе Си за мене“ (Гал. 2:20).

И тук виждаме едно много важно разграничение. Ние умираме с Христа посредством Кръщението. Умира Ветхият човек в нас. И така ставаме неподвластни на Моисеевия Закон. „Или не знаете, братя (понеже говоря на такива, които познават закона), че законът има власт над човека, докле е той жив“ (Рим. 7:1)? Затова ние, християните, отстъпваме от закона не защото го хулим и презирараме, а защото той не може да ни дари свобода и спасение, не може да изцели този корен на греха в нас. Защото той е даден за Ветхия човек, който ние умъртвяваме в себе си, за да възкръснем обновени заедно с Христа. И нашето спасение се състои не само във вършенето на добри дела. Ние, по-

добно на Ветхозаветните праведници, също сме призвани към добри дела, но към още по-големи дела, към още по-голямо съвършенство, отколкото Ветхозаветните праведници.

За това откърто говори сам Христос: „Слушали сте, че бе казано на гревните: не прелюбодействай. Аз пък Ви казвам, че всеки, който по-глажда на жена с пожелание, вече е прелюбодействувал с нея в сърцето си... Казано бе също: „ако някой напусне жена си, нека ѝ даде разводно писмо”. Аз пък Ви казвам: който напусне жена си, не поради прелюбодеяние, той я прави да прелюбодействува; и който се ожени за напусната, той прелюбодействува. Слушали сте още, че бе казано на гревните: „клетва не престъпяй, а изпълнявай пред Господа клетвите си”. Аз пък Ви казвам: да се не кълнете никак: ни в небето, защото е престол Божий; ни в земята, защото е подножие на нозете Му; ни в Йерусалим, защото е град на Великия Цар; ни в главата си се кълни, защото не можеш направи ни един косъм бял или черен. Но сумата Ви да бъде: да, да; не, не; а каквото е повече от това, то е от лукавия. Слушали сте, че бе казано: „око за око, и зъб за зъб”. Аз пък Ви казвам: да се не противите на зло то. Но, ако някой ти удари плещница по дясната страна, обърни му и другата. И на тоя, който поиска да се съди с

тебе и да ти вземе ризата, гай му и горната дреха. И който те принуди да вървиш с него една миля, върви с него гве”.

И тогава учениците справедливо отбелязват: „Ако е такова задължение то на човека към жената, няма полза да се жени”. Т. е. тогава струва ли си човек изобщо да се обвързва със създаването на семейство? И на това Христос отговаря: „Не всички възприемат тая дума, но ония, на които е дадено; защото има скопци, родени тъй от майчина утроба; има и скопци, скопени от човеци; и има скопци, които сами са се скопили заради царството небесно. Който може възприе, нека възприеме” (Мат. 19:3-11). И ето, за това свръхчовечество говори Христос.

Ако праведниците на Ветхия Завет едвса можели да се вместват в рамките на Закона само с човешки усилия, то Христос откърто говори на Своите ученици, че с човешки сили е невъзможно да се спасим. Но това, което е невъзможно за човека, е възможно за Бога (Мат. 19: 25-26).

Именно в това се състои същността на християнското разбиране за спасението. Ние вършим добри дела, те са необходими, но не ни спасяват, а само свидетелстват за нашата вярност към Христос. Спасява ни, и ние трябва да разбираме и осъзнава-

ме това, само Божията благодат. А всички наши добри дела и целият ни стремеж да изпълняваме Христовите заповеди – това е само прилеждане на нашата човешка природа към Бога, повеляването ѝ в Божиите ръце, за да може Той със Своята благодат да действа в нас и така да изцелява нашата природа и да ѝ дава животелни сили за победа над корена на греха, който живее в нас, в нашата човешка природа от момента на грехопадението.

Именно в това се състои принципната разлика в разбирането на светостта на Ветхозаветните праведници и новозаветните светии.

Не искам да кажа нищо лошо за йодейите, живеещи според Ветхозаветния закон. Всеки човек е свободен да изповядва вярата, която му е най-близка, която смята за най-правилна. Но ако вие задавате въпроса за разликата между йодейското и християнското разбиране за спасението, то аз не мога да не кажа, че от нравствена гледна точка християнското разбиране е много по-високо. Толкова по-високо, че много просветени съвременници на Христос и Неговите апостоли, хора от елинистичния свят, гръцки философи, които също се стремели към отдалечаването на човечеството от политеизма, празен и суевен,

които по пътя на логиката стигали до признаване на абсолютното единобожие, до необходимостта от нравствено очистване на човека – гори и те не могли да вместят в разума си истината за това, че Бог се е възполтил в човешката природа, пострадал и приел смърт на Кръста, та след това да възкръсне и да възкреси със Себе Си падналия човек.

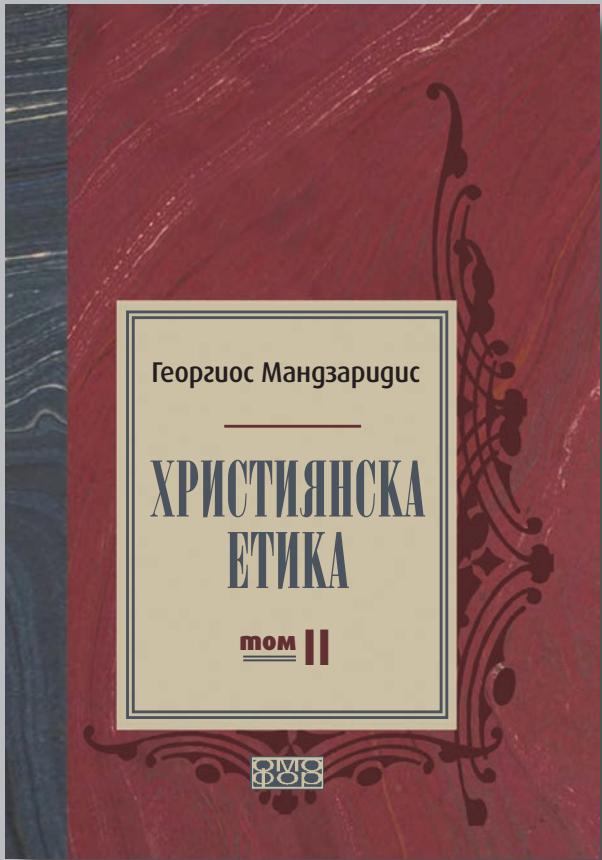
Когато апостол Павел започнал да говори за това в беседата с философите в гръцкия ареонаг, елинските мъже, които до този момент го слушали с внимание и уважение, започнали да се смеят. И за да не причини това обига на някого, те обърнали своето неверие в шага, като казали: „Друг път щем те послуша за това” (Деян. 17:32). Може би именно в тази свръхчовешка възвишеност се състои и сложността на разбирането на християнското спасение, както и опитите да се замени тази сложност с никакви по-прости, разбирами и гостъпни форми на религиозна мисъл в живота.

Превод: Татяна Филева

Източник: Matrony.RU

Поръчайте на shop.pravoslavie.bg

Книгата на проф. Георгиос Мандзаридис Християнска етика (II том) е образец за неопатристичен богословски синтез, който по трезвен и мъдър начин включва в себе си всички стари и нови харизми на православното икономично богословие. Тя е убедителен пример за творческо и плодотворно взаимопроникване на харизматичното и академичното богословие в духа на светоотечеството предание. Благодарение на това авторът успява да свърже органично православния етос със самото събитие на човешкото съществуване и да обхваща многообразни области от християнския живот. Едновременно с това той остава верен на традицията на християнската етика и включва в нея най-новите и най-актуалните теми на биоетиката, екоетиката, етиката на институциите и на geopolитическите системи и т. н. Книгата е написана с дух и със стил, подходящ за читателите, които искат да ходят по „царския път“ и като следват този път на покаянието, просветлението и обожението да израстват като зрели църковни личности. От нея читателят може да се възхищи както за своя теоретичен дискурс, така и за своя практически подвижническо-евхаристичен полет в живота в Христос, устройван от Светия Дух в богочовешкото тяло на Църквата.

Док. г-р Свилен Тутеков

или
търсете в по-добрите
книжарници!

Фондация „Покров Богородичен”
Издателство „Омофор”
София 1330, ул. „Младежка искра” 3
тел.: (02) 987 16 55
e-mail: omophor@gmail.com

www.pravoslavie.bg
www.omophor.com

Книжарница
<http://shop.pravoslavie.bg>
e-mail: bookstore@pravoslavie.bg

* * *

Електронни издания
<http://ebooks.pravoslavie.bg>
e-mail: ebooks@pravoslavie.bg

p r a v o s l a v i e . b g

WWW.SVET.BG